

296.640

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

UTI EMLÉKEIM
SINGAPOORE

ÉS
VIDÉKÉRŐL.

Országos Széchényi Könyvtár

IRTÁ

XÁNTUS JÁNOS.

375.
GYÖR, 1879.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Szerző ajándéka 1879. május 31

UTI EMLÉKEIM SINGAPOORE ÉS VIDÉKÉRŐL.

IRTA

XÁNTUS JÁNOS.

Országos Széchényi Könyvtár

(Utánnyomás a „Györi Közlöny“ tárczájából.)

GYÖR, 1879.

NYOM. ÖZV. SAUERVEIN GÉZÁNÉNÁL.

MAXIME FOU

ÉPÍTÉSEK ÉS ÉPÍTŐK

1771

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

296670

Első fejezet.

— Utam célja. — Singapoore története. — Singapooreba érkezésem. — Conighi. — Andrés. —

Néhány év előtt az akkori közoktatási miniszter megbízásából, mint nagyságtok közül sokan emlékezni fognak, Kelet-Ázsiába egy kirándulást tettem. Egyik föladatomból volt, hogy utközben Egyiptomban, Arábiában és Indiában nézzek meg annyt, a mennyit lehet s gyűjteményeket szerezzek a muzeumnak, aztán Singapooreban várjam be a kelet-ázsiai expeditiot, mely már régebben elindult, de utját a hosszú és kanyargós jóreménység-fok feléi vonalon vette s így csakis hónapok múlva volt Singapooreba érkezendő.

Minden megbízatásomat elvégezve, Afrikában és az Indiákban, Singapooreban még mindig 2 egész hónapig kellett várni az expeditiora, s így elég alkalmam nyílt nemcsak a várost és népét, de vidékét is nagy kiterjedésű körben tüzetesen megismerhetni s ezen élményeimről akarok most egyet-mást elmondani. A gőzhajóvonalak már annyira kiterjesztettek

a föld körül, hogy utazások a világ körül mindennapi közönséges eseményekké váltak ; azért én sem látnám igazoltnak, hogy nagyságtokat valami nagyszabásu terjedelmes utazással lepjem meg, hol aztán mindenből valamit, de tüzetesen semmit sem hallanának. E helyett utazásomból ezen egyetlen helyet szemeltem ki, melyet részleteiben fogok ismertetni, s így reménylem, több érdekes és új dolgot fogok említeni, vagy legalább oly felfogással, mely eredeti s a meggyőződés és határozottság hangja, melyen előadom, garantiául fog nagyságtoknak szolgálni, hogy a dolog határozottan és abszolúte *ugy van*, a mint mondom, mert amit mondok, személyes észlelés és közvetlen tapasztalás után beszélem. Nem is csoportosítottam felolvasási rendszerbe. Ugy adom elő, a mint épen észleltem s a mint naplóból kivontam. Előrebocsátok mégis egy kis történeti ismertetést.

A 17-ik és 18-ik századokban már belátták a hollandusok és portugallok, hogy Ázsia épen azon része, hol a jelenlegi Singapoore fekszik, igen fontos kereskedelmi pont, honnét a hajózást úgy, mint az igen fontos fűszerkereskedést uralni lehetne. Mindkét nemzet állított is fel ily központokat a malaji szorosban, azonban a tengeri rablók olyannyira el voltak ak-

kor hatalmasodva, miként csakis kevés hollandi és portugalli hajó szökhetett ki a megerősített kikötőkből. A malaji, borneoi és sumatrai sultánok által szervezett tengeri rablók oly hatalomra vergődtek, hogy néha nemcsak a gazdag teherrel megrakott kereskedelmi hajókat, de siami, chinai, hollandi és portugalli hadi hajókat is elvettek s legénységeiket felkoncizolták. Csak 1769-ben történt, hogy több mint 300 ily egyesült fegyveres tengeri rablóhajó, épen a mai Singapoore előtt, 3 hollandi hadi hajót megtámadott s egy egész napi vérengző csata és viadal után mind a hármat elfoglalta s a rajta levő hollandi parancsnokot felakasztotta.

Ezen csendéletet végre Anglia megsokalta s e század elején az angol jávai kormányzó sir Stamford Raffles Singapoore szigetét megvette a johorei sultántól s a szigeten egy angol gyarmatot alakított s a mai hasonnevű várost alapította. A város angol erődök és hadi hajók oltalma alatt lévén, a kikötő szabadnak nyilváníttatván s az angol közigazgatás, igazságszolgáltatás, jogegyenlőség és önkormányzat behozatván, a szomszéd szigetekről és szárazföldről, de különösen Indiából igen sokan telepedtek meg az új városban, úgy hogy ala-

pitása után 10 évre már 50 ezer lakosa volt, s mikor az angol kormány Chinából néhány ezer gyarmatost szállított a szigetre, nagy mérvben megkezdődött a chinaiak bevándorlása is.

E közben Jáva szigetét az angol kormány elcserélte, az eddig Holland által birt jóreménységfoki gyarmatért és Koffráriáért s kötelezte magát, hogy Singapooretól délre az egész Archipelagusban Hollandnak szabad kezet hagy s ő maga azon szigeteken foglalásokat nem teend; Holland ellenben lemondott Singapooretól északra fekvő minden gyarmatairól s így Malakkát is átadta az angoloknak.

Az általános polgárosodás szempontjából ezen szerződés igen érzékeny csapás volt az emberiségre, mert így Anglia az egész malaji emberfajt átadta a hollandusok vérengző és valóban vérszopó zsarnok politikájának, míg ellenkező esetben ma már a világ ezen legszebb szigetei, részben legalább civilizálva lehetnének angol befolyás és közigazgatás alatt.

Anglia ezt maga is belátta nem sokára, s Singapooret minden áron oly helyzetbe iparkodott hozni, hogy az Kelet-Ázsia nemcsak stratégiai kulcsává váljék, de egyuttal uralja az egész Ázsia és Európa közt kifejlődendő nagymérvű kereskedést.

Ezen czélt Anglia el is érte, amennyiben Singapoore jelenleg, fennállása után 50 évre, több mint 400 ezer lakossal bir, s a hasonló nevű szigetet és vidéke telesdettele szorgalmatos ültetvényesekkel, míg a városban az ázsiai fűszerkereskedés, bányá üzlet és közlekedés minden szála összpontosul. Singapoore jelenleg a világkereskedelem egyik legfontosabb csomópontja. Nem kevesebb mint 36 gőzhajó-vonal fut ki a városból a világ minden része felé s ezen hajók mindnyája itten szereli fel magát az utazásra szükséges élelemmel, hajókészlettel, vízzel és szénnel; s ugyanezt teszik a szigettengerben czirkáló több száz czethalvadászok is, s a fűszerek, festő- és gyógynövények nagy vására szintén itt összpontosul oly annyira, hogy 1870-ben a kereskedelmi forgalom 900 millió dollárra rugott s ebből magára Angliára 820 millió esett s csakis 80 millió oszlott meg a világ egyéb részei közt. Mindezen felsorolt tényezők oly mozgalmat idéznek elő a városban, hogy hozzáfoghatót alig ismerünk a világon s az ázsiai és ausztráliai szigetekről a város kikötőiben megforduló roppant számú és csudásnál csudásb szerkezetű hajók, azok lobogói és személyzete mindent felülmul érdekességben, amit eddigelé a világon ismerünk.

Életemben egyik legkellemetesebb tengeri utazásom volt, mikor 1869-iki februárban Indiából elindulva, a Nicobári szigetek, Szumátra és a maláji félsziget festői partjai mellett elhaladva, a singapoorei vizekbe érkeztem. A távolból az ember egy alacsony erdővel borított földet pillant meg, utóbb számos más szigetek tűnnek fel, mintha csak a tengerből merülnének a színre. A gőzös közeledik, végre a szigetek közé jut, s az ember látja tüstént, hogy egy nagy keleti város közelében van. A minden irányba vitorlázó hajók, ide s tova puffogó gőzösök, s az élénkség és mozgalom rendkívül feltűnő; s amint haladunk, folyvást nagyobb mérvben mutatkozik, míg végre amint egy kanyarulattal Blakan Mati szigetét megkerüljük, Singapoore sziget terület el előttünk s először meglátjuk a nagy kiterjedésű hajó-, katlan- és gépgyárakat, a gőzhajó- és kereskedelmi vállalatok óriási rakhelyeit, aztán több külvárost, s végre a legélénkebb izgatottság közt, ezer és ezer hajó és ladik közt mintegy utat törve, maga a város elé érkezünk és borgonyt vetünk.

A városnak e helyütt egészen európai színezete van. Ugy látja az ember a tengerről, mintha egyik legelső rangú európai luxus-fürdőt látna. Gyönyörű parkok, szép villák, nagyszerű

hotelek, egypár monumentális középület s itt-ott európai stílusban épült tornyos templom.

A kikötő, illetőleg a város előtt elterülő egész szigettenger mintegy borítva van Ázsia minden részeiből összesereglett hajófélékkel, melyek közül igen sok állandóan ottan tartózkodik s különösen száz és száz chinai és siámi nagy Djunk ponyvasátorral fődve s boltta van az egész hajó berendezve s az áruk példányai kikerakatként a hajó oldalain, árboczain és kötélfelszerelésén vannak kifüggesztve s különösen az újdonságok igen feltűnő módon szemlére állítva. A sürgés-forgás és zivaj valóban képzelhetetlen valami.

Én az Európa hotelbe szállásoltam magamat, mely éppen a tengerparton van, illetőleg a tengerpartot szegélyező park mellett s a hotel udvara is gyönyörű tropikus fákkal és virágos bokrokkal ékitett helyiség. Mint minden ázsiai nagyobb hotelben, úgy itten is egy lakás áll egy salonból, alvó szobából és fürdőből, s ez utóbbi a leglényegesebb comfort, mert mulhatlanul kell hogy legalább kétszer az ember megfürödjék naponta, különben az egészség és tisztaság nem tartható fenn. A hőség ugyanis 41° R. egész éven át s éjjel nappal az ember folyvást izzad, s ez ellen csakis úgy védheti

az ember magát, ha meztelenül jár vagy pedig erős flanell-ingben és folyvást fürdik. A bennszülöttek nagy része az első módon él, európai azonban inkább a flanell-inget és fürdést használja, s ha az ember ezekhez stereotyp módon hozzászokik, igen könnyen elviseli a nagy melegség következményeit is, sőt azt mondhatnám, sokkal könnyebben, mint a mi rögtön beállani szokott augusztusi hőségünket, mert nálunk a hőmérő rohamosan változik egyik szélsőségből a másikba, míg Singapooreban egész életén át az ember egyforma hőfokban él.

Legelső gondom volt a postára menni leveleimért, aztán consulunkat kerestem fel, hogy hirt halljak a keletázsiai expeditio mozgalmairól. A postán igen szerencsés voltam, amennyiben igen sok kedves levél várt reám hazulról, consulunk pedig velem egy hotelben lakott s mi több, éppen szomszédom volt. Életemben igen sok osztrák consullal volt dolgom s eddigelé azon tapasztalást tettem, hogy kettő kivételével, valamennyi udvariatlan ember volt, legalább irányomban, mint magyar ember irányában. Éppen azért emlitem fel singapoorei consulunkat, ki e kivételek egyike. Conigbi ur — mert ez volt neve — az első pillanattól kezdve megnyerte egész bizalmamat, mert ud-

varias, szives, előzékeny és szolgálatkész, igen rokonszenves uri ember volt, amint egy mivelt emberhez s különösen egy consulhoz illik, ki nek feladata *különösen* az is, hogy oly távoli világrészbe tévedt hazájabelieket szivesen fogadjon s nekik tanácscsal és udvarias közbenjárással minden tekintetben szolgálatára és segítségére legyen. Conighi ur véges végig ilyen volt, s mikor a következő évben Singapooreból a Sunda szigetekre és a Mollukkákra utaztam, ő ugyszólván minden es ágensem volt. A miniszterium és muzeum minden tulajdona, az én saját vagyonom, sőt végrendeletem az ő kezében volt, ő küldte mindenüvé utánam a leveleket, pénzt, felszerelési száz és száz apróságot, s ő vette át és továbbította az én küldeményeimet, mi nem volt csekélység, ha felemlitem, hogy egyedül a muzeum számára 206 nagy ládát küldtem az ő közvetítésével, melyek közül igen sokat újra kellett pakkoltatnia.

Conighi ur értesítvén, hogy az expeditio hetek, vagy tán hónapok múlva fog megérkezni, szükséggé vált egy ügyes szolgálafeladása, s azt szinte Conighi urnak köszönhetem, hogy egy oly szolgát fogadtam fel, melynél jobbat hiába kerestem volna széles e világon. Neve Andrés volt. Atyja portugalli, s

anyja maláji. Daczára azonban ezen leszár-
mazásának, szegény csaknem oly fekete volt,
mint egy valóságos szerecsen. Különben rend-
kívüli ember volt, jól beszélte az angol, por-
tugáll és maláji nyelvet, igen értelmes, prak-
tikus észjárásu és szolgálatkész volt minden
irányban. Ha ladikon voltunk, evezett; ha szük-
séges volt, főzött; s ha kellett, a főzőkanalat a
puskával is felcserélte, s a lepke- és halászháló
forgatásában is mester volt. Igen megszerettem
s ő is annyira ragaszkodott hozzám, hogy a
mint következő évben azon valóban veszedel-
mes és nagy utra indultam, feleségét s 7 gyer-
mekét Singapooreban hagyta (kikről természe-
tesen Conighi ur gondoskodott), s velem tette
meg az egész utat. Többször hetekig igen ke-
vésből jó ebédeket készített, éjjel ágyam előtt
feküdt karddal, lándzsával és revolverekkel
felfegyverkezve, s mikor a szigetek közt néha
ladikon utaztam a magas tengeren, a primitív
szerkezetű gyékény-vitorlákat oly ügyesen ke-
zelte, hogy egypárszor okvetlen elveszünk, ha
az ő ügyessége, leleményessége és valóban
csudálatos lélekjelenléte közbe nem lép.

Ezen hűséges ezermester társaságában az-
tán megkezdtem Singapoore természeti gazdag-
ságait kutatni. Az első kémszemle azonban

meggyőződött, hogy a város közvetlen közelében kevés eredményre juthatok s terveket készítettem a rendszeres kirándulások eszközzésére, mi alatt azonban nyugton nem voltam, de tengeri gyűjteményeket szereztem, a várost és népeit tanulmányoztam s iparczikkeiből mindazt besereztem, a mi népismeit s embermivelődési szempontból kívánatosnak mutatkozott.

Második fejezet.

— Singapoore beosztása. — A chinai kampong. — Kézművesek, boltok, zsibárusok, ékszerek, krizek. — Singapoore éjjel. — Nők a kirakatokban. — Templomok, papok és jóvendölés. — Csemege-salonok. — Seetang és fecskefészek. —

Singapoore népességét leginkább négy fő elem képezi: az európai, keletindiai, chinai és maláji, s a három utóbbi számos osztályokba sorozható, mert Singapooreban tán több mint 100 kisebb-nagyobb nemzetiség lakik tömeges csoportokban. Az említett fő elemeknek már kezdetben, azaz a város alapítása alkalmával, külön-külön területek mérettek ki s azon területekre épült aztán külön-külön az európai, az indus, chinai és maláji kampong, vagyis városrész. S így noha Singapoore egy több mint 100

nemzetiségből összealakult zagyvalék, a nemzetiségek mégis homogeneitásuk szerint négy külön és csaknem önálló részbe vannak osztályozva s összegyűjtve, s így az ember igen könnyen tanulmányozhatja mindegyik sajátosságos jellegét és szokásait, sőt az ember természetben láthatja az emberfaj osztályozását.

Mindjárt az európai kampong mellett kezdődik a chinai város, mely legnagyobb, leggazdagabb és legélénkebb, de különben is a chinaiak vizáradásként özönlik el a várost és szigetet, s máris sokkal több mint felét képezik a város és sziget lakosságának. A nyugatról érkező európaiat legjobban érdekli természetesen ezen nép, melyről már oly sok csudálatost hallott és olvasott. Én ugyan voltam már azelőtt is chinaiak közt Californiában, a világ éppen ellenkező oldalán, azonban akkor San-Franciscoban még alig volt 20 ezer chinai, s így felettte óhajtottam nagyban s egészen otthoniasan látni őket, s ez éppen Singapooreban történt először.

A chinai kampong, csaknem kivétel nélkül kétemeletes házakból áll, az utcák sokkal szélesebbek mint magában Chinában, mind kövezve vannak, csatornázva, s nem csak az utcák, de a boltok és lakások is légszeszszel

világítvák. Ha az ember elgondolja, hogy 41° melegség van, melyben az ember csak von-
tatva tud tovább lépni, s arczáról este is csu-
rog a verejték, kétszeresen bámul, mikor a
boltokban kovácsokat, lakatosokat, asztalosokat,
bádogosokat és rézműveseket tűz mellett lát
dolgozni, s oly szorgalommal és kitartással
mindenütt és szünet nélkül, mintha csak ver-
senyben s nagy pályadij mellett dolgoznának.

Vannak utcák, melyeknek kirakatai és
boltjaik tartalmai bármely cantoni bolttal is
versenyezhetnének, s ha az ember ily fényes
boltokba belép, éppen úgy mint Cantonban,
finom és elegáns külsejű fehérbe öltözött czopfos
dandyk fogadják, s ily boltokban szőnyegen
jár az ember, s karszékbe ültetik, s oda hoz-
zák ölébe egymásután az árukat; s ha aztán
elég dollárral rendelkezik, bizonyosan sokkal
könnyebb vásárolni, mint az ügyes és rend-
kívül beszédes kereskedő ajánlatait visszauta-
sitani.

Igen különös látvány, hogy csaknem
minden mesterember nyílt boltban dolgozik,
igy szabók és czipészek is. Az olcsóság — te-
kintve az ottani magas pénzlábat — valami
képzeltetetlen. Egy angol fénymázbőrből ké-
szült féltopánt például 3 forintért elkészít az

ottani czipész, s egy egész topánt fehér vittorlavászonból, bivalybőr talppal és sarokkal, 1 frt 60 krért; s nekem elégszer varrtak ily topánt 4 óra alatt, s arra egyáltalán eset nincs, hogy a chinai el ne készítse a cikket, amikorra igéri. Buddhaista mind, de szava azért szentírás. — Mértéket nem szoktak venni seha, oda kell adni egy czipőt, vagy ruhadarabot, s éppen úgy csinálják meg az ujat. Ha azonban az ember azt mondja neki, hogy az ujat valamivel hosszabbra, rövidebbre, szűkebbre, vagy tágabbra készítse, — jól megmagyaráztatja magának, hogy tulajdonképen mit akarunk, s ha aztán azt mondja *very welly, olly reiti, ái meki**), ez azt jelenti, hogy tudja, mit akarunk s egészen biztosak is lehetünk, hogy a ruhadarab vagy czipő olyan lesz, a minőt akarunk.

Egy igen jó adomát beszéltek Singapoorban a chinai szabók lelkiismeretes pontosságáról. Egy angol ugyanis frakkjának egyik uját kiégette s befoltoztatta, — azonban nagyon meglátszott rajta a folt, oly annyira, hogy a frakk nem volt többé salonképes, s egy chinai szabót hivatott, s megbizta, hogy

*) Very well, all reight, I shall make it — helyett.

készítsen tüstént egy új frakkot, odaadván neki a salonképtelen frakkot mustrának. A szabó aztán meghozta az új frakkot, de oly lelkiismeretes pontossággal copirozta a régit, miként az új frakk ujját is kivágta, s aztán foltot varrt rája, azt gondolván, hogy a folt egyik lényeges és kiegészítő része a frakknak.

Különös specialitása a chinai városnak az ugynevezett zsibárus-rész. Itten én igen sokszor megfordultam s valóságos bánya volt gyűjtésre. Ha az ember egy kissé félreteszi a philantropiát s nem gondolkozik az okok fölött, melyek a zsibvásárra hozták azon ezer és ezerféle czikkeket, felette érdekes és mulatságos időt tölthet el ottan. A számtalan opium-pipák és opiumszívási készletek, sarongok, rendkívül szép fegyverek, különösen török, aztán az ékszerek sokfélesége, melyek közt különösen föltűnők a vörösre égetett arany filigránok, vannak aztán barokkféle szép régi porcellánok, mesterséges agyag-edények, kosarak s minden képzelhető fonatok és szövetek egész utczaszámra, s mindenkinnek föltűnnek a rendkívül szép függők és rezgő-hajtúk, melyek részben kék, zöld és piros madárpehelyből készítvék, vörös aranyba foglalvák s gyöngyökkel és rubinokkal ékesítve vannak. Ily tűk rendesen lepkéket, de néha

madarakat s virágokat is utánóznak s néha oly élénk hűséggel, hogy az ember valóban állatnak vagy virágnak képzelet. Igen érdekesek az itten előforduló krizek, vagyis maláriai török, lángforma pilingával, néha szálkázott éllel s ezek legtöbbje a legfinomabb hamuszürke aczélból van, ezüsttel erősen damascirozva. A török hüvelye szinte igen érdekes és néha gazdagon arannyal, gyöngyökkel, safírral és rubinokkal kirakott ily törhüvelyeket láthatunk. Eleinte óriási árakat kérnek ily czikkekért, az ember aztán alkuszik, de mindig tréfásan és humorral, s ha az ember kitartó, másnap vagy harmadnap a cikket rendszeren $\frac{1}{4}$ áron megveheti, mint amire először tartották.

Ha az ember a chinai várost egész fényében látni akarja, este, illetőleg éjjel kell utcáin járkálni. Ekkor az ember láthatja aztán, hogy a chinai, ki egész nap nehezen és fáradságosan dolgozik, élni és élvezni is szeret és tud, noha mindig mértékletesen. Éjjel az egész város fényesen van világítva, a boltokban, különösen thea- és opium-bázakban, zenehelyiségekben, színházakban s egyéb mulatóhelyeken nemcsak számos légszeszláng ég, de mindenütt óriási ballonokhoz hasonló lámpák lógnak, néha

akkorák mint egy 10 akós hordó, s mindezek transparentek s külsejükön a kereskedő- vagy mulatóház tulajdonosának nevét s egész hirdetését olvashatni, és sokhelyütt az énekesnő vagy zenésznő arczképe van a lámpán egész életnagyságban világítva, sőt igen sok esetben ily művésznők a legszebb toaletteben nagy üvegkirakatokban vannak órákig közszemlére kiállítva az előadás előtt, hogy a közönség láthassa őket s nagyobb kedvet kapjon bemenni az előadásra.

Az utczákon éjjel rendkívüli az élénkség és mozgalom. Nemcsak a mulatóhelyek, de a templomok is nyitva és világítva vannak éjfélig. Rendesen sok ember van ily helyen, sokan áldoznak tömjént és szentpapir szeleteket az oltár előtt, mások térdre borulva megköszönik Buddhának, hogy egyik vagy másik vállalatban szerencsájük volt, míg ismét mások a papokhoz folyamodnak, hogy jósolják meg nekik, ha szerencsések lesznek-e bizonyos vállalatokban. E célra egész éjjel néhány pap van a templomban mint orakulum. Ha az illető lefizette a díjat és elmondta a mit különösen tudni óhajt, a pap egy nagy rézedényt megráz a levegőben s aztán kihullat belőle egynéhány papirszeletet, melyre kabalistikus jegyek van-

nak festve. Ezeket aztán ő leolvassa s úgy összegezi az illető számára, oly feltételekhez köti az eredményt, hogy a hívő mindig meg van elégedve, s ha vállalata nem hozza meg az óhajtott sikert, mindig ő maga az oka, mert bizonynyal egyik vagy másik föltételt éppen nem, vagy hiányosan teljesítette.

Többször elnéztem ily jövendőmondást magam is, s végre a pap perselyébe a templom javára néhány apró ezüstpénzt dobtam. Ilyenkor az orakulum abbahagyta munkáját, karonfogva bevezetett a sekrestyébe s ottan egy csésze jó theával és cigarettel vendégelt meg, s aztán mindenkor azon meggyőződéssel távoztam a templomból, hogy a Buddhaista kultusz valóban igen praktikus.

Az utczákon egész éjjel különféle vándor csemege-, étel- és italárusokat láthatni, melyek nagy pártfogásban részesülnek mindenütt. Amit még nem ismertem, magam is rendesen megkóstoltam kíváncsiságból s néha igen izletes befőtt gyümölcsökre talált m. Sokszor bementem nagy csemege salonokba is, melyek rendesen az első emeleten vannak s némelyik fényes és pazar diszitésű termekben. Mindenütt csinosan öltözött s óriási keményített hajdiszszel ellátott fiatal leányok udvarolnak. Ha az

ember helyet foglal egy asztalkánál, a felszolgáló leány elhozza a megrendelt ételt vagy italt s aztán szemközt ül a vendéggel s nagy érdekeltséggel nézi — hogyan eszünk. A sütemények tűrhetők, többnyire gőzben vannak készítve, aztán különféle gelatinok, kivétel nélkül seetangból és fecskefészekből készítve. A gőzben és czukorban főtt gyümölcsök rendkívül izletesek s többféle, hosszú nádra van felfűzve s az ember igen kényelmesen leeheti őket egymásután, anélkül, hogy késre vagy villára szorulna, mi chinaiak közt — legalább étkezés közben — nem is fordul elő. Mindezen csemegékhez az ember theát iszik igen apró csészékből, s a kannából maga önt az ember a csészébe mindig forró theát. Az ily rendkívül aromatikusan forró thea, melynek ízét czukor, tej, vagy egyéb keverék el nem rontotta, egészen összhangzásban van a különben édes csemegékkel, oltja a szomjúságot s az ember lankadt idegzetét mintegy felfrissíti s felvillanyozza.

A seetang, maláji nyelven az agaragar, tengeri moha vagy zuzmóféle. Ilyenek az aequatorialis tengereken előforduló plocaria, gracillaria, lichenoides, gelidium, rigidum és sok más fajú zuzmók és mohák. Ezen mohákból a gelatint következő módon készítik: a mohát 5—6

óráig hideg vízben áztatják, aztán megszáritják a napon s finom porrá törik. Ezen finom port aztán $\frac{1}{2}$ óráig forró vízben főzik s mikor félig lefőtt, egy darab vásznon átszűrlik. Az átszűrt folyadék aztán megsűrösítettik oly fokra, hogy kihülés után nem folyhat. Az ily gelatint úgy használják mint nálunk, de az ottani sokkal jobb, amennyiben izletesb, emészthetőbb s még a napra kitéve sem olvad fel.

Van egy igen szép és piczike fecske Kelet-Ázsiában, az ugynevezett colocalia esculenta, mely rendesen barlangokban építi fészket a barlangok kőszálas oldalaira. Természeti ösztönénél fogva ezen mohákból kiszedi a legragadósbb gelatin részeket s egész fészket — sár helyett — ebből építi. Csakis a legragadósbb gelatin-részeket válogatván ki, fészke természetesen különféle finom mohák egyesített gelatinjaiból áll. Ezt már századok előtt kitudták a chinai gourmandok s természetesen nagy vadászatot tartanak ezen fecskefészkekre, mert a piacon nagy kelendőse és jó ára van, s így az üzlet valóságos iparaggá nőtte ki magát s sok ezer ember egész életén át fecskefészkek hajhászatával foglalkozik s sokszor életét is feláldozza, mert a fészkekhöz jutni néha igen nehéz.

Harmadik fejezet.

— Terv Djohoreba menetelre. — Mr. Geach. — Sarangun rendőrállomás. — Tigris a veremben. — A ladik megérkezése. — Átkelés a tengerszoroson. — Djohore folyó torkolatában meghálás egy tengeri rablónál. — Ebéd a parton. — Alvás a ladikban. — Pengullon Patyi. — Mr. Geach háza. — Gyikok és vampyrok. — Executio ezek közt. — Az administrator. — Reggeli dobolás. — Az administrator házának leírása. — Első éj Geach házában. —

Arra nem igen gondolhattam, hogy igen messze tegyek kirándulást, csakis oly helyekre mehettam, hol föltalálható voltam s honnét pár nap alatt Singapooreba visszajöhettem, ha az expeditio váratlanul megérkezik.

Singapoore szigettel átellenben fekszik a maláji félsziget s éppen a félsziget végén van egy független állam, az ugynevezett Djohore, melyben Ali Kebam Tumongong az uralkodó. Mikor elhatároztam, hogy oda megyek egy kis kirándulásra, singapoorei barátaim mindenkép le akartak beszélni, azt állítván, hogy Djohore teledestele van tengeri rablókkal és tigrisekkel, s ha ezektől valahogy megmenekülék is, bizonyosan valami veszélyes lázba esem. Azonban tudva, hogy ezen urak csakis a dollárokhoz

értenek s egyáltalán mitsem tudnak arról, mai a comptoireon kívül esik, elhatároztam hogy megyek, annál is inkább, mert valami Mr. Geach nevű angollal ismerkedtem meg, kinek magasan fenn a Djohore folyón egy birtoka volt és háza s évek óta arany-, ezüst-, kőszén, réz- s tudja Isten minő más bányákat kutatott, de persze soha sem talált.

Mr. Geachnek volt egy ladikja, vitorlával és két emberrel, én aztán még kettőt hozzá fogadtam s elláttam élelmi szerekkel 12 napra, s Andrést is a ladikba pakkoltam gyűjtő készleteimmel, szunyoghálókkal és fegyvereimmel; magam pedig, részint hogy a kanyargós utat elvágjam, részint hogy visszaérkezésem idejére egy gyűjtési helyiséget kémleljek ki, lóháton Conighi szolgájával, s csakis egy revolverrel s néhány skatulyával és üveggel fegyverezve a szigeten keresztül utaztam. — Mr. Geachel úgy beszéltünk össze, hogy ő engemet a saranguni rendőr-állomásnál másnap ladikjába felveend, hogy aztán a tengerszoroson onnét egyenesen átvitorlázzunk a Djohore folyó torkolatába, mely a saranguni rendőr-állomáshoz csakis 20 mfd távolság.

Megérkezve az említett rendőr-állomáshoz, s átadva a rendőrfőnök levelét, visszaküldtem

a lovat, s vártam másnap délig a ladikra, de hiába. Egy maláji gyereket felküldtem a legmagasabb pálma koronájába, azzal az utasítással, hogy jelt adjon, ha jó a ladik. A gyerek ottan ült az observatoriumban késő estig, a ladik azonban még sem jött.

Délután én a tengerparton, s a folyómenti erdőszélen próbagyűjtést tettem, amint egyszerre csak valaki kiabálta nevemet. Válaszolva a rendőrök egyike jött hozzám, s kért, menék vele, egy igen érdekes eseményt láthatok, egy tigris esett a verembe.

Nem messze egy nyílt keresztutnál az erdőben csakugyan nagy embertömeget láttunk, iszonyu lárma, csevetelés és nevetés közt, sok levén ily kártékony ragadozó állat a szigeten, rendesen mindenfelé ily vermeket ásnak, melyeket aztán betakarnak galyakkal s gyakran megtörténik, hogy tigris, párducz, vaddisznó, sőt szarvas is beleesik. A verem mintegy 2 öles mindegyik oldalán s körülbelül 2 öl mélységű.

Oda érkezve, az emberek és asszonyok helyet csináltak, s láttam aztán csakugyan a kelepczébe került állatot, mely rendkívül hatalmas és gyönyörű példány volt s mindig körröskörül sétált a verem fenekén, kurrogott, fűjt,

s néha pedig változatosság kedvéért föltekintett s reánk vicsorgott.

Az összegyűlt nép — lehettek ekkor már vagy 300-an — folyvást csufolta és dobálta a szerencsétlenül járt hatalmas foglyot, ki néha a düh oly paroxismusába jött, hogy egyenesen fölfelé a levegőbe ugrott felénk s aztán nagy zuhanással mindég visszaesett. Volt ugyan néhány lőfegyver a jelenlevők közt, ottan volt már két rendőr is szuronyos puskával, azonban a föld és verem tulajdonosa (egy igen csinos fiatal maláji) nem engedte meglőni a tigrist, kijelentvén, hogy ő elevenen akarja megfogni, s aztán Singapooreban eladni. Megfogni úgy akarta a tigrist, hogy egy bambusrostból font kötelet akart nyakára hurkolni. Kérdeztem, hogy hát miként vezeti a tigrist Singapooreba, ha meghurkolja, erre azonban azt felelte, hogy az az ő dolga. A közönség roppant érdeklődéssel nézte a kísérletet, mely azonban soha sem sikerült. A rettenthetetlen maláji két czomb vastagságu bambusznádat vetett a vermen egymás mellett keresztül s ezen két szál nádon a verem fölött manővrozott a kötéllel, melyet a tigris nagy ügyességgel mindig parirozott, vagy tenyerével félretaszított, közben közben kétségbeesett ugrásokat s legyintéseket intézve a ma-

lájira, s nem egyszer csapott a tigris tenyerével a bambuszhoz, megkapni azonban nem tudta körmeivel, mert a nád üvegsimaságu volt és gömbölyü.

Valamennyien fojtott lélekzettel és hajmeredve néztük a jelenetet, melyben egyszerű könnyelmű sportból egy fiatal szép ember, az életeért küzdő tigris elé állította saját életét. Egy csuszás, egy téves lépés, egyensúlyvesztés, vagy billenés, mulhatlanul a verembe ejtette volna a fiatal embert, hol aztán iszonyu vége leendett, az bizonyos.

E közben a verem pereme teledestele volt néppel minden oldalról, s a verem oldaláról folyvást hullott a fenékre a homok, úgy hogy a tigris alatt a talaj emelkedett, mit azonban az izgatottság hevében senki sem vett észre. Így történhetett csak, hogy egy végső erőlködéssel a fogoly egyik oldalról a másikra szökött s körmeivel a verem felső peremébe kapaszkodott. Igen könnyű lett volna ekkor visszaszítani, de a nép elrémülve megfutamodott, s a tigris magát kiemelve, közöttük és utánuk szinte megoldta a kereket. Eddig ugyan komikus módon végződött volna az esemény, de tragikum má lett, amennyiben a rendőrök és puskás emberek a tigris után lőttek s egy

chinai és egy maláji embert lőttek ületbe, míg maga a tigris a bozótba elmenekült.

Előtte való éjjel a rendőrök kiköltöztek a verandára s nekem adták át szobájukat, azonban annyi szunyog volt, hogy aludni egyáltalán lehetetlen volt, szunyoghálóm pedig Andrésnál volt a ladikban. A tigrisfogás után hazaérve, késő este volt, s elhatároztam, hogy reggel visszamegyek gyalog Singapooreba, ha Geach addig meg nem érkezik. Azonban éppen amint le akartam vacsora után feküdni, megérkezett a ladik; eltört árbocza, ellenkező is volt a szél, ez volt oka a késésnek.

Reggeli 5 órakor aztán tengerre szálltunk s egész napi vitorlázás után estefelé végre elértük a Djohore folyó torkolatát s ottan megszálltunk egy híres tengeri rablónál, kivel Mr. Geach nagy barátságban volt. Annyi bizonyos, hogy igen szívesen látott vendégek voltunk, jó vacsorát, kényelmes ágyat s reggelit kaptunk, s a szíves gazda érdekes epizódokat beszélt el hirneves hadjárataiból, mi alatt természetesen „tengeri rablás” volt értendő.

Tovább indulva, erős evezés és részben vitorlázás mellett a folyón sebesen haladtunk fölfelé s dél körül egy kis maláji falu előtt kikötöttünk, a vitorlából sátort ütöttünk, miköz-

ben Andrés öldözte a csirkéket s nemsokára oly ebédet adott fel, hogy semmi kívánni valónk sem volt. Eddigelé a folyó alacsony partjait pandanus és mangrove-növényzet boritá, s amint a part magasodni kezd, areka és bettel-pálmák koronái emelkednek föl, s ezek mögött sok helyütt irtásföldek láthatók házakkal, hol ananász, mango, durian, mangustin, catechu, gambier, bors, kávé és szerecsendió ültetvények vannak. A 25 év előtt még rengeteg vadon ma már a chinaiak betolakodása által lassankint kertekké változik; — ahová a chinaiak lábukat teszik, ott a szorgalom mindenütt kertté varázsolja a vadont.

Délután tovább indulva, minthogy gyönyörű holdvilágította éj volt, egész éjjel is folytattuk az evezést, s reggeli 6 órakor szerencsésen megérkeztünk Geach házához. Ezen utunkon a tájkép annyiban változott, hogy a partok emelkedettebbek voltak, a mangrovek és pandanusok egészen hiányoztak és helyüket óriási kabong-pálmák (*Arenga S. charifera*) foglalták el, melyekből mértföldekre nyúló erdőségeket láttunk. Ezen óriási pálma nedvéből készítik az ugynevezett pálmabort, aztán egy igen magas foku rumot, s a maláji nép minden czukorkészletét is ezen pálma nedvéből főzi. A

nem kevesebb mint 3 öl hosszúságu levelek tövében pedig a lószőrhez hasonló fekete rostok lógnak, ezekből rendkívül erős hajó- és horgonykötelek veretnek, melyek sokkal tartósabbak a kender- és csalán-kötélnél.

Közel éjfélíg beszélgettünk a ladikban, a holdvilágnál szépen lehetett a gyönyörű rengeteg körvonalait látni, aztán az evezők mintegy taktusszerű csapása, a víz locsogása s közben-közben az elefántok trombitaszerű hangja, a tigrisek kurrogása s a baglyok és lappancsok hubogása, különös érdeket adtak a helyzetnek. Néha néha a maláji evezők kezdtek dalolni, mindig búsméla s nagyon szép dalokat. Az én dalaim azonban lassanként elszunnyadtak, ki voltam merülve a sok álmatlanság következtében s mélyen aludtam, amint a ladik parthoz ütődött.

Mikor fölébredtem — mint ilyenkor néha történni szokott — nem tudtam hol vagyok, míg végre szemeimet dörzsölve láttam a tisztességes compániát körültem, magamhoz jöttem s tudtam, hogy *Pengullon Patyiban* vagyunk, Mr. Geach birtokán, s valóban ottan is voltunk. A meredek partra egy létrán kellett felmászni a ladikból s egy gyaloguton csakhamar egy irtásba érkeztünk, hol két czölöpökre épített

házat láttunk s megjelenésünket dühös kutya-ugatás üdvözölte.

Mr. Geach biztosított, hogy minden kényelemmel ellátott házát ottan lakó adminisztratora jó karban tartja s el leszünk látva minden szükséges comforttal. Mennyire meg voltam lepve, amint a házba is egy létrán felmászva, két szobát találtunk ugyan, de ajtók, ablakok nyitva és törött vagy rothadt állapotban s a szobákban és konyhában megszámlálhatlan sokaságu méterhosszuságu gyíkok és óriási vampyrok foglaltak tanyát. Az egész butorzat 3 ágyból, 1 asztalból s 3 székből állott, azonban ágynemű, asztal vagy konyhakészletnek hire sem volt.

Megbízta Andrést, hogy a házat hozza tüstént rendbe az emberekkel, s Andrés haladéknélkül példás executiot tartott a vampyrok és gyíkok közt, mi pedig átmentünk a kisebb házba az administratorhoz reggelizni.

Amint beléptünk, egy körülbelül 50 éves malájit találtunk, ki a szoba padlóján guggolt s hosszú dobort vert két pálczával, s egy asz szony és két fiu ült mellette, nagy figyelemmel és elragadtatással hallgatva az érdekes és gyönyörű reggeli zenét. Valamennyien kezét adták s igen udvariasan viszonzták üdvözlé

sünetet, s nemsokára néhány kókuszdiót adtak reggelire s pálmabort. Harapni való azonban semmi sem volt.

Nagy kíváncsisággal megnéztem aztán az egész házat, mely egy verandán kívül egy előszobaformából állott, melyből a konyhába és lakszobába lehetett jutni. A konyhában számos rendkívül érdekes primitív edényeket találtam fából, pálmalevélből és agyagból, s ezek közül néhány muzeumunk legérdekesebb népisei gyűjteményei közé tartozik jelenleg. A lakszoba falát egyik oldalról állványok foglalták el, melyeken mindenféle európai és chinai áruk voltak elhelyezve, illetőleg felhalmozva, míg a szoba másik oldalát buzogányok, lándzsák, kardok, török és tölcséres puskák egész arsenálja borította, igen izletesen rendezve, s látható volt köztük néhány portugalli, egypár hollandus, számos chinai és siami, sőt egy hamburgi városi kereskedelmi zászló is, olyan nyelkekkel, minőt a hajóladikok zászlóira szokás alkalmazni. Mikor figyelemmel néztem a fegyver- és lobogógyűjteményt, az administrator mintegy magyarázólag megjegyezte, hogy azelőtt többször tett hadi kirándulásokat a tengerre s éppen azon tölcséres puskákat szokta ilyenkor használni. „Most azonban vége van

már azon boldog időknek!“ tette mély sohaj-
tással hozzá. A boldog idők alatt természet-
esen a tengeri rablást értette.

Az administrator azonban életrevaló em-
ber volt, meghajlott az új viszonyok parancsoló
hatalma előtt, s tengeri rablóból békés ültetvé-
nyes lett s igen nagy mértékben mivelte czukor-
nádat, bettel pálmát, gambiert és szerecsendiót,
s több napig társaságában levén, mindenről ki-
merítő felvilágosítást adott.

Ezalatt jelentették, hogy a ház már rend-
ben van, s valóban Andrés ekkor már nem-
csak süttött és főzött, de az ágyakra a szunyog-
hálókat is felaggatta.

Meglehet, nagyságtok furcsának fogják ta-
lálni, hogy ily elhagyott vadon közepén mi oly
házban aludtunk, melynek ablakait s ajtaját még
bezárni sem lehetett. Azonban a mi legfőbb ellen-
ségünk a szunyog volt, s miután ezek ellen bizto-
sítva hittük magunkat, a legnagyobb meglege-
dés közt feküdtünk le, mikor az éj bekövetkezett.
S minden rendben is lett volna, de a kutyák bizo-
nyosan minket jogosulatlan betolakodóknak te-
kintettek, a házat körülfogták s egész éjjel szünet
nélkül ugattak, úgy hogy többször valóban őszin-
tén óhajtottuk, hogy bárcsak néhány tigris jönné
s vinné el őket ahová nekik tetszik.

Negyedik fejezet.

— A maláji monda. — Djohore édenszerüsége. — Állat- és növénypompa. — Az őserdő méhében. — Magas fák, musák, pálmák, páfrányok, orchydeák, sások, nádak. — Majmok, szitakötők, cicadák. — Gambier-főzés, gambier-ültetvények. — Bors-ültetvények. — Geach chinai barátja. — Andrés első ebédje. — A gyűjtemény rendezése maláji nézők részvéte mellett. —

Mr. Geachnek tovább kelletvén utazni egy ültetvénye és kilátásba helyezett rézbánya megvizsgálására, s Andrés a házi teendőkkal s leginkább főzéssel lévén elfoglalva, Mr. Geach a folyó tulsó partjáról valami *Incsi Busso* nevű maláji embert hivatott át s mellém adta, hogy engem vezessen mindenütt a rengetegben s hordozzon a folyón is, s általán legyen mindenben szolgálatomra.

Korán reggel aztán Incsi megjelent, s egy üdítő fürdés után a folyóban, megreggelizvén, Mr. Geach tovább utazott, én pedig a maláji-val elkezdtem a vidék kikutatását.

A maláji monda azt mondja: „*Isten az egy atyát, az emberek királyát, teremtetten, rendelt mellé egy feleséget s letelepítette a Djohore*

folyó völgyében, hogy éljenek s szaporodjanak a szerelem kertjében.“ Így szól a maláji monda. S ha a mi európai szerelemkertjeinkben néha egy varangyos béka megjelenése is szétugrasztja a szerelmeseket, valóban nehéz elképzelni, hogy ottan, hol tigrisek, rhinocerosok, skorpiók, óriáskigyók, vampyrok és krokodilusok megjelenése valóban csak mindennapi közönséges dolog, a szerelem kertje oly vonzó találka lehetne.

Annyi azonban bizonyos, hogy a földtekén hely nincsen, mely a paradicsomi és édeni fogalmaknak annyira megfelelhetne, mint éppen Djohore, s mikor az ember látta és benne élt, legkevésbé sem csudálkozhatik azon, hogy a maláji monda az első emberek bölcsőjét oda képzeli.

Amint reggel a házból kiléptem s a vakító napsugárban az énekes madarak zenéje mellett a számtalan szinpompában ragyogó lepkéket s rovarok ezreit láttam mindenütt, amint életkedvvel vitorláztak minden irányban, dongtak, zummogtak és zsizseregtek a virágok kelyheiben s a fák koronái közt, hol mindenütt még a harmat gyöngyei csillogtak. A növényzet szinpompája mindent felülmult, amit életemben a tropikus és egyenlitői övek alatt láttam és képzeltem; a világ oly szépnek, oly vonzó éden-

nek látszott előttem, melyben élni valóban érdemes, s hihetetlennek tűnt fel előttem, hogy ily világban, az Isten, a természet ily édenében még rossz vagy elégedetlen ember is lehet.

Hát még az őserdő méhében!

Elindultunk Incsi vezetése mellett s két maláji fiu vitte a gyűjtésre szükséges készleteket kosarakban. Valódi elememben voltam, mert én nagyobb élvezetet részemről nem ismerek, mint a tropikus ég árnyas lombjai alatt puskával, hálóval és rajzszerekkel működni s örökös izgatottság közt várni az új és új, minden lépten elénk táruló meglepetésekre.

Nagy izgatottság közt kísértem Incsi lép-teit is, amint mélyebben és mélyebben hatoltunk be a rengeteg titkaiba, hol könyvtábla nagyságu kék, feketezöld, piroskék és minden képzelhető színű lepkék repdestek, s nemsokára az út merő gyaloguttá változott, aztán csak gondolomformán kigyódzott a rémséges magasságu ősfák közt. Ekkor valóban benn voltunk a legmagasb őserdőben, mert számos elefántot és tapírt nem csak hallottunk, de láttunk is előttünk tovatörtetni. Nekem azonban eszem-ágában sem volt elefántokkal bajlódni, eleget láttam ezekből Ceylon szigetén; itten leginkább

az apróbb állatok s kiválólág a növényzet foglalt el egészen.

Valami sajátyszerű igéző ifjusági jelleg lebeg ezen őserdőkön, melyet európai erdőkben hiába keresünk. Mig a mérsékelt égájak alatt az elszáradt fák sokáig fennállanak, vagy ha kidültek, ottan hevernek a földön, mig mellettük egész nemzedékek felemelkednek, s csak aztán, oly hosszú idő multával enyésznek el végképen, s bennünket mindig a multa emlékeztetnek, — az egyenlítő és tropikus öv alatt száz és száz erő működik szünet nélkül, hogy az enyészet nyomait a föld színéről elseperje, s erre leghatásosabb befolyást gyakorol a rendkívüli forróság s mindennapos eső, a meleg örökösen forró s a levegő mindig nedves. A vizgőz és szénsavgáz szünet nélkül rombol és sebesen épít. Az ember ezért mindenütt friss, üde és egészséges életet lát fölemelkedni a hatalmas *világosságtengerben*, melynek varázsereje és hatalma a növényvilág csudáit teremti. Ezen örökösen folyamatban levő ifjulás, ezen leírhatatlan és elmondhatatlan buja tenyészet, mely az égbe nyuló pálmákban leli kézzelfogható és szemlélhető kifejezését, az ember képzelő tehetőségét magával ragadja, az ember önkénytelen sohajt fel: „Istenem, mily szép a világ, mindig

szebb; ugyan mi lesz még végre belőle, ha ez így soká tart!" S éppen ez a tropikus rengeteg bája, s igéző hatása ebben áll.

Általán azt gondolják legtöbben, hogy a tropikus őserdőkben valami colossális körzetű és óriási terebélyességű fák jönnek elő s hogy ebben van a tropikus őserdő csudás volta. — Azonban ez nagy tévedés, mert éppen a tropal, a bunyián, a baob és sok fügefa, melyek a földgömb legvastagabb és oly terebélyes fáinak közé tartoznak, hogy egyetlenegy ily fa árnyékában néhány ezer ember elfér, szabad és nyílt helyeken találhatók mindig, hol terjedésének semmi sem áll útjában. Az őserdők fáinak rendkívüli magasságuk által imponálnak s a magassághoz arányítva vastagságuk éppen nem feltűnő. Djohoreban például a rengeteg fáinak átlagos magassága 40—45 ölre tehető, míg a legnagyobb ily fák derekainak körzete alig 3 öl, s csakis egyet láttam, melynek körzete 25 láb volt (6 láb magasban a föld fölött).

Az ily roppant magasságu fák alsó ágai csak 7—8 öl magasságban kezdődnek, s így természetesen igen nehéz még fűvésznek is felismerni a fajt, hova tartoznak, mellettük és körülöttük pedig apróbb fákat szemlélhetni a fejlődés minden képzelhető fokán. Elődig tehát

semmi különös sem volna ily őserdőben, mely bennünket oly méltó csudálkozásra ragad. A nagy erdei fák közt azonban ott szemléljük a csudálatos pálmákat, a növényélet egyik csudás szépségét, a musákat (két öl hosszú és fél öl széles leveleikkel), aztán számtalan taju páfrányokat, melyek némelyike 60—70 láb magas, s csipkeszerű barna, sárga és vereses koronájával rendkívül emeli az erdő tündéries kinézését. Aztán 3—4 öles sások és broméliák, 50—60 láb magas és emberderék-vastagságú nád-félék, ezer és ezer passiflorák, tölcsér- és korsóvirágok, aztán kuszók és folyondárok, melyek a fák törzseit befutják s sokhelyütt a rendkívül magas fakoronák tetején is felülemelkednek s száraik mint óriási hajókötelek látszanak mindenütt s össze-vissza kuszálva a magasban.

Legcsudásbak azonban ily őserdőkben az orchydeák megszámlálhatlan fajai, melyek Djohoreban oly változatosságban, oly nagyszerű kifejelettségben s oly tömegesen fordulnak elő, hogy az ember lába sokhelyütt mintegy földbe gyökeredzik s nem képes sokáig mozdulni a csudálatos látvány következtében.

Nálunk Európában csakis egypár jelentéktelen faja fordul elő az orchydeáknak, s azok,

amelyeket külvilágrészekből üveg- és meleg-házainkban láthatunk, rendesen fakérgekre s kosarakba akasztvák, satnyák és betegesek, s vajmi kevés fogalmat nyújthatnak ezen növényekről; s így csudálni sem lehet, hogy a fűvészzel foglalkozókon kívül vajmi kevesen vannak, kik a teremő erő ezen csudás és valóban tündéries terményeit ismernék.

Az orchydeák az ősfák kiálló ágaiból nőnek ki, gyökereiket mélyen beeresztik nemcsak a kéregbe, de magába a fatörzsbe is, aztán leveleiket és száraikat kieresztik minden irányba s fajaikhoz képest az igen különböző szervezeti virágszárakat vagy virágfonalakat. — A djohorei erdőben van egy faj, mely 20—25 láb hosszú lószőrforma szálat ereszt ki levelei végéről s az egész szál teledestele van kén-sárga virágokkal. Egy másikat én fedeztem fel, egy grammatophillumot, mely 15—16 láb hosszú tollforma levelet bocsát le a levegőbe s tetején 6—7 láb magas szárazon ezer és ezer piros virágot hajt. Más ily orchydeák virága fehér, míg ismét másoké kék, s ezen színek árnyalata és keveréke a páfrányok, pálmák, sások és nádfélék különböző színvegyületében oly valami rendkívül tündéries hatást gyakorol a szemlélőre, hogy hallgatóim ezen rövid és szer-

felett hiányos leírás után is, úgy hiszem, elképzelhetik, egy kissé legalább.

A fák koronáit az ember, fájdalom, nem csudálhatja, de nem is különböztetheti meg. Ezen szédítő magasságu lombvilágban a majmok hazája van, az emberre nézve éppen oly hozzáférhetlenek, mint a tengeralatti korallzátonyok csodás világa. Az ember leginkább fogalmat nyer ily fák magasságáról, ha egy csapat majom közé kezd akár legnagyobb söréttel lövöldözni. Bámulnak a szokatlan hang hallatára, tömegesen lenéznek, de a sörét egyet sem ér el, tökéletes biztosságban vannak, s csakis golyóval lehet a tömegből alkalmilag egyet vagy kettőt leszállítani.

Incsi Busso nem volt ugyan botanikus, sőt valószínűleg nem is tudta, hogy ily tudomány létezik a világon, azonban mindamellett meg tudta mondani az egyes fák maláji nevét, különösen oly fákét, amelyek kereskedelmi vagy ház- és ladik-építészeti, úgy háztartási szempontból reájok nézve fontosak. Mi reám nézve is fontos volt, leginkább a lerajzolt növényekre vonatkozólag, de azért is, hogy meghatároznom lehetett, mily virágokon és mely fák kérgein vagy gyümölcsén fordulnak elő a kézrekerített rovarok.

Hosszas kóborlás és felette eredményes gyűjtés után egy nedves helyhez érkeztünk, imitt amott esillogó színvizzel, melyen át bedöntött fákon vagyis bürükön lehetett csak járni. Itten láttam életemben a legszebb szitakötőket s különösen a hestia-, thesmira- és ida-neműekből igen sokat kézrekeritettem. Különösen meglepő látvány volt egy hestia, fényiő, több mint 5 hüvelyk hosszú aranyos szegélyű kék szárnyakkal, s aetheri mozgása a víz fölött valóban szemkápráztató látványul szolgált. Ezek azon szerencsében részesültek, hogy muzeumunkba vándoroltak.

Nemsokára kiértünk egy régibb irtásra, s az ottani erdőszél virágos fáin valami rendkívüli látvány volt a rikitó színű madarak, különösen papagályok és rovarok sokasága, s rendkívül meglepő volt a cicadák vagyis kabócák zsizsergése, melyek lármája mindent felülmul a teremtésben, tekintve hogy oly jelentéktelen, piczi állatkák. Az a köszörülés, hegedülés és fütyölés, amit ők egy szuszszal véghezvisznek, valóban bámulatos. Az egyik különösen egész figyelmemet magára vonta tüstént; éppen oly hangon énekelt hosszú lélekzettel, mint mikor a szakácsné a cseréptálon köszörüli a kést, s mikor már az ember gyomra

kevergett és háta borsódzott, egy nagyot és éleset fütytyentett, aztán hallgatott. De abban a pillanatban egy másik fán egy másik rokona kezdte meg a köszörülést. Mindent elkövettem, hogy egypárt ezek közül is megfoghassak, de egyáltalán lehetetlen volt, mert zenészeti productioikat oly magas állaspontról adták, hogy hozzájuk férni teljes lehetetlen volt s alább szállni meg ők nem akartak.

Éppen ezen cicadák miatt az irtásban úgy kifáradtam s a sárga földben visszaverődött irtóztató hőség úgy elkábitott, hogy csakis vontatva, félig alélva s kábultan menekültem a közeli gambier-főzésbe, melyet egy chinai tűkepenészes kezel nagy jóvedelemmel. Amint a magas és csucsos tetejű épületbe érkeztünk, az egész világ forgott körülöttem s csaknem megvakultam a hőség miatt. A ház földél alatti árnyékában azonban nemsokára jól kezdtem magamat ismét érezni, s még jobban, amint a szives chinai néhány csésze hideg theát adott s hegyibe egy mangot. A ház alatt oly hűvös volt, daczára az irtóztató tűznek, mely a gambier-kazánok alatt égett, hogy az ember egészen felfrissülve érezte magát, s tagjai hajlékonyakká és ruganyosokká váltak. Kint a szabadban oly forrázó volt a hőség.

A kazánokban chinai és maláji meztelen munkások nagy tűz mellett főzték a gambierfa leveleit, melyek illata valóban igen kellemetes volt. Más osztályban az így megfőzött gambierlevelek hosszú favályukba helyeztettek s ezen vályukon levők lefolyt egy kazánba. Aztán az első kazánban maradt lé is lefolyatott a vályun, az egészet végre újra lefőzik mézvastagságúvá s ezt aztán kis négyszögletes formákba öntik és megszáritják a napon. Ez aztán a világkereskedelem fontos cikke, az ugynevezett katechu, vagyis terra japonica, mely timárok, cserzők és festők számára oly kiváló fontosságu. Készítettik még ezen közönséges gambiernél finomabb cikk is, ezt raffinirozzák, minden más tartalmu anyagtól szorgosan elválasztják s aztán apró pálczikákba öntik, s ilyenkor színe halaványsárga, míg a közönségesé sötétbarna.

Egy kis félórát töltve a főzdeben, más uton, számos ültetvények közt indultunk hazafelé. Ekkor láttam a gambier ültetvényeket is, melyen a bokrok 5—6 láb magasak, halványzöld levelekkel. Noha a bokrok — ha az ember leveleiket leszedi — egy hét múlva ismét lombosak, nehogy az életerő kivonassék a növényből, évente csak hatszor szedik le leveleit, s csakis így tarthatni fenn az ültetvényt s csakis

így lehet belőle tökéletesen jó cikket előállítani. Az ültetvény 14—15 évig használható, akkorra már veszni kezd a növény s ujjakkal pótlandó, s e célból rendszeren a nagyobb ültetvényeken minden évben egy terület ültetetik, hogy az ültetvény folytonosan használható legyen nagyban és egészben.

Az ültetvények közt igen sok fehér és fekete borsültetvényt is láttam. Ezen ültetvények olyanformán vannak berendezve, mint nálunk a szőlő. A bors rendben karókra van kötözve és futtatva; körülbelül 10—12 láb magasságig eresztik, s egész éven át láthatni rajta a piros és zöld fürtöket, melyek aztán megszáritva az ugynevezett „magyar bors“ot adják, mely azonban legkevésbé sem magyar, hanem egyszerűen fehér bors és fekete bors.

A bors mivélése Singapoore körül tömérédek emberéletbe kerül, mert a tigrisek legjobban szeretnek benne járkálni; s emberek egész éven át gyomlálják, kötözik, karózzák és szedik, s így csaknem mindennapi eset, hogy a tigrisek egy-egy embert elvisznek s megeszik. Nehéz is ily ültetvény munkáltatására embert kapni, s heti vagy havi bérük ily embereknek háromszor akkora s néha több, mint más ültetvények munkáltatására. Mi többször járkál-

tunk ezen borsültetvények közt, azonban tigrissel soha sem találkoztunk, ottlétem alatt azonban egy maláji asszonyt és két kutyát megettek.

Közel a folyóhoz egy chinai telepen mentünk át, s beszélve Geach megbizása folytán egy ottani barátjához, erőnek erejével letartóztatott és megvendégelt, noha ekkor már késő délután volt. Száraz halat, süteményeket, seetangot, theát és pálmabort rakott elém, s oly bőbeszédű volt, hogy nem menekülhettem este előtt. Ő azonban oly szives volt, hogy a számos tigrisekkel találkozást elkerüljük, ladikján szállított haza, hová esti 9 óra körül szerencsésen meg is érkeztünk.

Andrés kétségbe volt esve. Délután 2 órakor már készen volt az ebéddel s ezt aztán éji 9 órakor adhatta csak fel. Pedig készített papagályokból levest, aztán tövisborzból steaket rizsszel és egy sült pávát yammal és ananászmártással.

Fogadni mernék, hogy akkor, de tán még máskor sem evett nagyságtok közül senki ilyen ebédet. Én azonban azt mondhatom, hogy Andrés első *rendes* ebédje nemcsak jó, de kitűnő volt, s egészen derült hangulatba hozott, úgy hogy a fáradalmas 13—14 órai járkálás daczára is éjféltáinig fennmaradtam a gazdag gyűjte-

mény rendezése mellett. Az asztalt sok maláji és chinai fogta körül s rendkívüli figyelemmel és töprengéssel nézték, amint a lepkéket, bogarakat, darázsokat, hangyákat, tücsköket, poloskákat türe huzdaltam s a skatulyák parafafenekébe szurtam.

Ha európai észjárásuk s gondolkozásmódjuk leendett, kétségkül abban állapodtak volna meg végre is, hogy nálam az ötödik kerék nincs helyén, azaz magyarul mondva: hogy menthetetlenül megbolondultam. Ők azonban ilyenmire távolról sem gondoltak, de az egész operatióban valami rendkívüli, csodálatos, titokszerű, mystikus s észjárásuk fölött álló oly valami nagyszerű és felfoghatatlan dolgot véltek rejleni, melynek kifürkészésén törték szünet nélkül fejeiket s mikor aztán Iucsi vagy András azt mondták, hogy: „nem értitek ti ezen nagyszerű dolgot a ti számár fejetekkel és eszetekkel“, valamennyien igenlőleg intettek s mindnyájan kórusban hangoztatták: „Áj áj!“

Ötödik fejezet.

— Paradicsomi életmódom. — A gyűjtő feladata s gyűjteményeim. — Erdőpusztítás. — Látogatás Incsi Bussonál. — A darázsészkek. — A malájok jellemzése. —

Összesen 8 napot töltöttem el Pengullon-Patyiban, a napok rohamosan eltűntek s a néma magány varázsszerű bájai korántsem emlékeztettek arra, hogy a civilizált világon kívül, a tengeri rablók és tigrisek hazájában töltöm napjaimat, sőt azt mondhatnám, hogy a tengeri rablók és tigrisek tényleges jelenléte körültem, csak emelte életem regényes voltát, mert azt egy kis kedélyes rémérzéssel ékesítette fel.

A nap ottan reggeli 6 órakor kel s esti 6 órakor nyugszik egész éven át mindennap. Én már 6 előtt a folyó partján voltam s az árnyas fák alatt a hideg vízben egyet usztam, s aztán a valóban paradicsomi tájképpel összhangzásban, a folyó finom fővénnyel borított partján paradicsomi costumeben egy félórát sétáltam és szivaroztam. Mikor aztán a nappal szeme (mint a malájok mondják) az erdők koronája fölé emelkedett s első sugaraival aranyozni kezdte a dús növényzet harmattól csillogó részeit, másrészt az átlátszó pára emel-

kedni kezdett a partok mellett s a zöld lombokat kékes árnyalattal vonta be, valami képzelhetetlen varázsszal hatott az emberre ezen valóban édeni látvány és érzés.

Hét órákor aztán reggeliztem s kimentem az őserdőbe, az ültetvények közé, vagy éppen ladikon a folyó partjaira s mellékpatakjaiba, gyűjteni. Azonban az első nap tanúsága után nem mertem magamat többé annyira kitenni a nap hevének. 1 órákor már mindig otthon voltam, egy kis villásreggelit ettem, aztán 4 óráig rendeztem és pakkoltam a gyűjteményt, 4 órától napnyugtáig ismét puskával vagy rovarhálóval működtem, aztán egyet usztam a folyóban, utána ebédeltem, s aztán éjfélig ismét rendeztem a gyűjteményt, catalogizáltam és lelhelyeztem a példányokat.

Mondhatom, hogy jobb lett volna a verandán csibukozni és élvezni az üdítő esti levegőt. Ezt igen nagy önmegtagadásba és valóban áldozatba került nélkülözni, mikor helyette dolgoztam lámpásnál a szobában, hogy néha csurgott rólam a verejték. Azonban magamra vállaltam a missiot s így becsületesen kellett terheit is viselnem, s nemcsak kéjeit élveznem. Ne gondolja azért senki, hogy az én nagymérvű utazásaim csakis mulatságból állottak,

ne is irigyelje senki, mert ha felemlitem, hogy két évig tartott kelet-ázsiai kirándulásomból 216 nagy láda gyűjteményt küldtem haza, melyben mintegy 560 nagy emlős állat, 156 csontváz, közel 2000 madár, 300 madárfészek tojásokkal, 2500 kigyó és gyík, 1700 béka, 5000 hal, 73,000 rovar, 4000 rákféle, 4000 pókféle, 18,000 csiga és kagyló, közel 400 korall, 1750 sugárállat, 85,000 növény, 1500 ásvány és kövesülés, 1000 nél több érem, 500 régi kézirat, 1200 könyv stb., ezenkívül közel 4000 házi ipartárgy volt, — mindenki elképzelheti magának mily fáradság, mily munka s mily önfeláldozás mellett lehetett ezt mind beszerezni, de hát még minden egyes tárgyat catalogizálni, rendezni s üvegekbe, dobozokba, skatulyákba és pléhszelenczékbe elpakkolni, számozni s a lelhelyeket reájuk írni. Egy gyűjtemény létrehozása nem abból áll, hogy az ember a helyszinén beszeresse, de lényegileg abból, hogy az használható állapotban rendeltetési helyére érkezzék.

Nagyságtok nagy érdekekkel és örömmel nézik az ily gyűjteményeket, ha hébe-korba a muzeumba tévednek. Arra azonban bizonyosan soha sem gondolnak, mily óriási munka, fáradság és önfeláldozás gyümölcsei, azok részéről,

kik azon szép állatokat kézrekerítették. Ne is képzeljék azért, hogy ilyesmit minden bolond végbevihet. Chablonszerűleg azt kivinni nem lehet; ahhoz a szakértelmen s jó egészségen túl ügyszeretet, buzgóság, lelkiismeretes önfeláldozás s ami fő: *törhetetlen vasakarat*, férfias bátorság és határozottság kell. Ha valakinek ezen kvalifikatioja meg van, úgy induljon utra s boldogulni fog; ha azonban nincsenek meg ezen tulajdonságai, úgy maradjon szépen idehaza temetése napjáig, s ne jusson eszébe azok szerencséjét irigyelni, kik a világ minden bajait és nehézségeit már leküzdötték s most, ha babérokat nem is aratnak, legalább igen szerény, mindennapias nyugalmat élveznek.

Djohoreban létem, mondhatnám minden órája uj és uj meglepetéseket hozott s kirándulásom mindegyike uj és uj bájait tárta fel előttem az édennek, azonban ezekkel nem akarom untatni nagyságtokat, talán már is igen egyhanguvá tett elbeszélésemben. Csak azt akarom még felemlíteni, hogy Djohoreban tünt leginkább szemembe, mily óriási különbség van a közt, amit egyrésről a természet, másrésről az ember keze alkot. Roppant területű őserdőket meggyűrűznek a chinaiak, aztán egy pár év múlva elégetik a kiszáradt erdőt s he-

lyén, a régi szólam szerint: vajudnak a hegyek s születnek nevetséges egerek, egy rongyos gambier- vagy bors-ültetvény létesül. Az ilyenképen először szépségétől, aztán éltető erejétől megfosztott földet ott hagyják, s rajta többé erdő nem is nő, — legalább évtizedekig, — de nő egy magas haszontalan durva sás, az ugynevezett láláng-sás, melyben még a tigrisek se szeretnek járni, mert benne állat-élet nincs.

Utolsó nap meg akartam látogatni Incsi Busso barátom családját s a falut, a melyben lakott, s vele délután ladikon átkeltem. Háza szinte czölöpökre és magas lábakra van építve s így egy lajtorján kellett felmászni a verandára. Ottan felesége és 4 gyermeke fogadott, az asztal már terítve volt mindenféle nyaláncsággal, amit a szegény emberek összehordhattak. Két szobájuk elég kényelmesnek látszott; volt egy pad is, szőnyegekkel beterítve, mi igen kényelmes pamlagul szolgált, s a pallót nád szőnyegek borították, míg a falakat edények és fegyverek ékesítették. Az ágy rendkívül sok vánkossfélével volt megpakkolva, voltak három-, négy-, öt-, sőt hatszögletes kemény vánkosok, s valamennyi vége igen érdekes himzésekkel volt borítva, sőt néhány vánkos végébe apró

tükrök voltak beszegve, melyek egyáltalán nem lehetne mondani, hogy rosszul vették ki magukat. A konyhában rendkívül érdekes vizmerítő és vízfordó edényeket találtam, melyeket aztán Incsitől tüstént meg is vettem, noha az asszony sirt és jajgatott, hogy most már hogyan fog ő főzni és vizet hordani.

A legérdekesebb azonban Incsi házában a verandán fordult elő, hol tüstént szemembe ötlöttek a rendkívül érdekes, öt és hat emeletes darázs-fészek a ház eresze alatt, melyek nád- és pálmaszálak végéről lógtak a levegőben. A falon meg szinte érdekes másféle darázsok fészkeltek, sárból srófformán készített gyönyörű lakásaikban. Tüstént irtam Andrésnek. Egy félóra múlva már megérkezett, aztán a fészeket petroleummal befecskendeztük, leszedtük s a darázsokkal együtt elvittük, melyek egészen új, eddig ismeretlen darázs-fajoknak bizonyultak be s azon szerencsében részesültek, hogy a muzeumban vannak kiállítva.

Utóbb az egész falut bejártuk s mindenütt igen barátságosan és szívesen fogadtak, sok szép kosarat, fonatot, fegyvert s más eszközöket vásároltam össze, s aztán haza siettem pakolni, hogy a már megérkezett Mr. Geachel reggel Singapooreba mehessek.

Azt elmondhatom, hogy daczára a singapoorei ijesztegetéseknek, a malájokkali érintkezésem igen kielégítő volt, s semmi kellemetlenségem sem volt velök, házi és családi körülményeiket pedig meglehetősen ismerni tanultam, noha a nép igen zárkózott természetű s gondolatját és érzelmeit az embernek csakis sejteni kell, ilyesmi szavakban ritkán nyilvánul. S így azt mondhatom a djohorei malájokról, hogy habár magukviselésében nem is volt éppen valami bizalomgerjesztő és vonzó, irányomban udvariasaknak és szolgálatkészeknek mutatkoztak mindig, s ami nekem mindenekfölött tetszett, egyáltalán menttek voltak az alázatos, csuszó-mászó és hunyászkodó „küsse die Hände Euer Gnaden“ féle magaviselettől, mely — legalább az én élettapasztalataim szerint — mindig hamis lelket árul el, *s elöttem ott is és itt is megvetésre méltó s emberhez nem illő pimaszság.* Ezen malájok a nyugodtságot illedelmes önérzettel és önbecsüléssel párosították s így érintkezésem velök kellemessé vált, daczára a szellemi és értelmi tehetség azon alacsony fokának, amelyen valóban állanak. Magukvisellete sokkal magasb fokra helyezte őket látszólag, az bizonyos.

Általán úgy győződtem meg utóbb, mikor

már következő évben az egész maláji fajt megismertem és nyelvüket is folyékonyan beszéltem, úgy győződtem meg, mondom, hogy bátorság, hűség és becsületérzés a maláji fajnak inkább tulajdona, mint bármely más kelet-ázsiai népnek. Azonban annyi is bizonyos, hogy igen lusták, s éppen ezen lustaság miatt nem lehet őket ugyszólván semmire használni. Fonatok és szövetek előállításában, melyek élhetősök csaknem mulhatlan feltételei, az igaz, hogy igen ügyesek s sok csint és izlést is tanusítanak, s ladikok és hajók előállításában is nagy mesterek. Az erdőirtást kitartással és erélyesen képesek végezni, de igen rossz földmivelők s csaknem használhatlan napszámosok.

Az erdők gyümölcseit, úgy a rengeteg és a tenger állat-életét nagy előszeretettel pusztítják mindenütt. Ez arra mutat, hogy leginkább szeretik *azt* aratni, *amit* nem ők vetettek, s ide tartozik egykori főfoglalkozásuk — a tengeri rablás is.

Hatodik fejezet.

— Visszaérkezés Singapooreba. — Ransonnet. — Zoologiai bazárunk. — Thermiták. — Esti gyűjtés. — Gekkok. — A fonóipar s anyagai. — Viasz és selyem sarong-készítés. — Rajzolás a gyárban és ismerkedés. —

Amint Singapooreba megérkeztem, szegény Conighi barátunk összecsókolt és sirt örömében, soha sem hitte — mint mondá — hogy még valaha életében látni fog. Bemutatta egyuttal báró Ransonnet Ödön követségi titkárt, ki szinte a kelet-ázsiai expeditiohoz volt rendelve s éppen az nap érkezett hazulról. Báró Ransonnet igen kedves művelt ember, csakhamar nagy barátságra léptünk, s minthogy ő is igen érdekelte magát a gyűjtések körül, azon-túl többnyire együtt voltunk s egy folyosón laktunk is.

Andrés megindította a halászsokat és a singapoorei gyerekeket s így néhány nap mulva a hotel udvara s különösen verandánk, amelyen laktunk, valóságos zoologiai bazárrá alakult. Tele volt egész nap mindenféle emberekkel, kik korallokat, halakat, rovarokat, ritkaságokat, de különösen eleven kigyókat, gyikokat,

vampyrokat, majmokat, sőt kötélén vonszolt krokodilusokat is hoztak eladás végett. Azonban nem sokat lehetett mindezekből használni, mert többnyire rongált állapotban voltak. Utóbb, mikor már tudták, mily állatokat használhatunk, jobban vigyáztak a fogásnál és gondozásnál, s aztán ez uton is tetemesen szaporítottuk gyűjteményeinket.

Különös figyelmet fordítottam a thermiták vagyis fehér hangyák fészkeire s ezekből magam is többet gyűjtöttem s embereim által is szereztettem. Ezen fészkek csaknem valamenynyie Singapoore körül fákon található s ágastól együtt szereztem be őket. Egyike ezeknek rendkívül nagy volt, mint egy akós hordó, de vékony levélhártyákból s veres földrétegből lévén építve, a behozatal alkalmával kissé összetöredezett. Több napon át igen érdekes volt nézni amint a hangyák kijavították s ismét tökéletesen kiépítették megrongált lakásukat. Csak úgy hemzsegték a külszínen az egészen átlátszó állatkák ezrei, s önkénytelen is a zsidók jutottak eszembe, kik Jeruzsálem falait csakis örökös küzdés és viadal közt építhették fel. Ezer és ezer hotelbeli hangya ugyanis ostromzárba fogta a békés vidéki munkásokat s dacára a hősie védelemnek, az ostromlók szü-

net nélkül fogdosták s magukkal czipelték a védőket.

Mennyi állat lakik ily fészekben, csak akkor láttam, mikor némelyiket keresztülvágtam, hogy belsejét megvizsgáljam s a királynékat kifogdossam. Záporként hullottak ilyenkor a fészekből a munkások ezrei, aztán a nymfák, aztán a szárnyas himek s végül azon fiatal szüzek, melyeknek rendeltetése egykor az építendő új államok királynéivá lehetni.

A csudával egészen határos, mily gyorsan értesültek a hotelbeli hangyák ily fészekrombolásról s mily sebesen megjelentek a helyszínén prédára. Minél számosabb hangya volt a szétrombolt fészekben, annál számosabban vonultak fel a rablók legioi, melyek aztán legelőbb is a szárnyas himekre estek. Noha ezek elrepülhettek volna, nem is vették igénybe szárnyaikat, sőt mikor a rablók szárnyaikat fogáikkal megfogták, hogy tova menekülhessenek, ott hagyták prédául szárnyaikat — éppen mint a bibliai József bizonyos helyen a köpönyegét — s tovaállottak. Azonban alig került bele egy óra, a pusztult fészek minden lakója fogva volt s irgalom és kegyelem nélkül elhurczoltatott a padlónk alatti régiókba, s a csatatért csakis apró szárnydarabok borították.

Magában a hotelben is lehetett állatokat gyűjteni, s pedig éppen éjjel. Légszesz világítván a hotel verandák fényes fehérre festett falait, különösen esős éjjel, számtalan mindenféle rovar s különösen pillék lepték el a falakat s repdestek a lámpák körül. Azonban velem egy időben s ugyanazon szándokkal megjelentek a gekkok is (*Hemidactylus frenatus*, De Bibr) egy kis gyík fajta, mely a levelibékákéhoz hasonló tapadó lábujjakkal van ellátva s képes a sikos falakon a legnagyobb sebességgel járni, sőt képes futni azokon fejjel lefelé is.

Érdekes volt nézni amint a gekko rendkívül ovatosan néhányat sebesen lépett, aztán lélekzetvétel nélkül megállott, erősen figyelve a kiszemelt prédát, míg végre oly közel érkezett, hogy a döntő támadást megkísértette. Néha csak szárnyát kapta el a pillének, néha pedig az is megtörtént, hogy éppen azon pillanatban amint támadott, a pillével együtt hálomba került, — amint hasonló esetek az emberéletben is néha meg szoktak történni.

Néha tévedés vagy ügyetlenségből a fogás közben földre csaptam a gekkot, mely esés következtében rendesen ökelmének farka eltörött s a tulajdonos aztán farka nélkül volt kénytelen menekülni, amint éppen lehetett.

Volt a hotelben egy chinai pinczérfiu, ki mindig összeszedte ezen gekkofarkakat s még maga is szerzett hozzá többet. Megette őket eczettel és olajjal, mint salátát.

Különben a gekko igen hasznos állat; szobámban én soha sem bántottam őket, ottan szabadon vadászhattak, sőt a kedvükért akkor is világítva tartottam szobámat, mikor nem voltam benne. Minden rovarat összefogdosnak s az embert nem bántják. A padláson és fölemelt padlók alatt laknak, egész Kelet-Ázsiában honosak, s van köztük igen sokféle és különféle nagyságu. Én 14 külön fajut gyűjtöttem, melyek közül 9 eddigelé egészen ismeretlen volt.

A szó tágabb értelmét véve, sehol sem láthatni a világon oly általános alkalmazásban a fonóipart, mint éppen a maláji szigettengeren, melynek központja Singapoore.

Az anyagot, melyet az itteni túlgazdag növényvilág bőségben nyújt, a nép oly valóságos virtuozitással használja fel, hogy valóban csudálkoznunk kell rajta, s pedig a szerszámok ugyszólván fejszéből és bicskából állanak egyedül.

Fahéj, fakéreg, a pálmák bőrszerű levélválasztói, szárai és rostjai, aztán a nipa és

pandáng óriási levelei, a bambusz- és különösen a kotáng-nádak egészben, hasítva és rostban, mind oly anyagok, melyekhez hasonlókat tartósság, erősség és szépség tekintetében hiába keresünk a föld többi részein. Házak és lakók fedelei, szőnyegek, vitorlák, száz és százféle kosár, házi és konyhai edények, puttonyok, vizmerítők, vedrek s minden képzelhető egyéb tárgyak ezen anyagokból állittatnak elő, s mint-hogy a maláji nép csakis a maga házi szükségére dolgozik, pár évtized óta a chinaiak készitik nagyban mindezen czikkeket s a malájiak fővárosában Singapooreban oly concurrencziát hoztak létre, hogy velök a malájiak többé nem is versenyezhetnek.

Ha az ember a singapoorei bazárookban körutat tesz, valóban bámulja ezen fonatok sokféleségét. Különösen érdekesek a kalapok, melyek közt a képzelhető leggyönyörűbb mustrákat láthatni, s némelyik még ráadásul gazdagon himezve is van aranyfonállal. Aztán érdekesek azon nagy színes burítók, melyekkel a réztálakban elhelyezett ételeket szokják betakarni, s aztán a levelekből és nádból készített uti bőröndök és számtalan más czikkek, melyek nagy választékban vannak a nemzeti muzeumban s az iparművészeti muzeumban

felállítva, s megsejmelésüket nagyságtok különös figyelmébe ajánlom.

A maláji bronzipar szinte igen feltűnő s formaszépség és soliditás tekintetében még a japánit is felülmulja, úgy a sumatrai agyagipar, mely Singapooreban összpontosul s különösen a hosszunyaku korsók és fazekak oly jelentékeny czifrázattal, vagyis műnyelven szólva: desainekkel és motivokkal vannak ellátva s formaszépség tekintetében oly feltűnők, hogy az általam hozott példányokat már több olasz és angol edénygyár lefényképeztette s mintákul használja iparterményeinek nemesítésénél és tökélyesítésénél.

Fontosságát tekintve, kétségkívül az egész maláji iparban első helyet foglal el a *sarong-készítés*, mert az egész, több mint 28 millió lelket számláló maláji faj örege, apraja, férfi és nő, uralkodó és koldus mind sarongban jár.

A sarong a nálunk divatozó szoknyáknak éppen az ellentéte. A sarong ugyanis nem egyéb, mint egy $2-2\frac{1}{2}$ rőf hosszúságu szövet, melyet a derék körül tekernek s mely aztán a testet mumiaszerűleg körülburkolja. A sarong tehát egy oly szoknya, vagy mondjuk: öltöny, melynek készítéséhez szabó nem kell s mely minden embernek, legyen az férfi vagy nő, jól

áll, azaz magyarul mondva : mindenkire passzol. S mégis a sarong készítése oly bonyolult valami, ami nagyon sok vesződséggel jár s az öltözéket igen költségesse teszi. A sarongkészítés egyik legkülönösebb valami, amit az ipar terén a világon ismerünk. Voltam egy ily nagyobb saronggyárban Singapooreban, az ugynevezett jávai kampongban, s tüzetesen megnéztem a sarong előállítását, mely következő módon történik. Rendesen a fehér gyapotszövetre lerajzolják szénnel vagy rányomják festékekkel azon mustrát, melynek utóbb a színes alapon fehérnek vagy más világos színűnek kell lenni, s aztán ezen mustrát forró és folyékony sárga viasszal kitöltik, hogy a festéket távol tartsa. Ezt vastagabb mustráknál ecsettel, vékonyaknál pedig egy igen hegyes kanálforma rézedénykével teszik, melyből oly vékonyan lehet folytatni a forró viaszt, mintha csak tollal történnék a rajzolás. A munka meglehetősen sebességgel történik, különösen ha a dolgozó nő mindig forrón tartja a viaszt és felönti a melléte égő szénen álló nagyobb bögréből.

Ha az egész rajz viasszal kitöltetett, a szövet egy nagy fazék festékbe tétetik, hol néhány óráig áll, aztán kiveszik, megszáritják s vízben kifőzik, miá'tal a viasz eltűnik s he-

lyén a mustra fehérre változik. Amint látjuk, ezen egész eljárás éppen olyformán történik, mint nálunk a husvét-i tojások festése.

Ha azonban még másik vagy több szín is szükséges a saronghoz, az egészet újra át-rajzolják viasszal s aztán bemártják másféle festékbe. S ilyenkor, amint elgondolni lehet, egy ilyen sokszínű és bonyolult mustrájú sarong elkészítése igen sok időbe és fáradságba kerül s nagyon drágítja a sarong értékét. Egyfestetű sarongokat lehet ugyan venni 4—5 frton, vannak azonban olyanok is, melyeknek az ára 100, sőt több forint. Ezen magas ár az európai ipart azon gondolatra vitte, hogy utánzott sarongokat készítsenek színnyomás által. Schweitzből aztán nagy mennyiségű ily sarongokat vittek Singapooreba s igen olcsó áron ajánlottak, de ismét ki kellett őket vonni a vásárból, mert senki sem vette, mindenki megismerte az utánzást, mely nem is volt oly szép és tartós, mint az eredeti, kézi iparral előállított érdekes czikkek.

Miután a viasz sarongok készítési módját minden apró részleteiben megnéztem, más műhelyekbe is betekintettem, hol színes selyem sarongok szövetnek a gazdagok számára.

Ezen látogatások már azért is érdekel birtak reám nézve, mert így alkalmat adtak

a vagyonos maláji polgári osztály házberendezését láthatni. Az egyik szövőszéken éppen egy hosszú vörös, barna, fehér és sárga koczkákba szőtt selyemszövetet láttam, melyből 15 sarong volt kivágandó, s egy ily sarong ára mintegy 15 frt. Egy hosszú színben a tulajdonosnét ismertem meg, egy 70 éves, őszbeborult matronát, ki maga is már felnőtt unokáival a szövőszékeken erősen dolgozott. Itten mind cochinchinai finom sárga selymet szőttek vagy gombolyítottak s két kisasszony a brocat-sarongokat szőtte gazdag arany- és ezüstoffonallakkal.

Mig a szövést néztem, az egyik valóban szépnek mondható leánykát lerajzoltam. Valamennyinek termete rövid volt, de kezeik s lábaik piczik s arcuk igen szép és finom. Maguk viselete irányomban igen illedelmes volt, visszatartó, de azért korántsem alázatos. Mennél szótalanabbak voltak a leányok, annál beszédesebb volt a nagymama, ki a legnagyobb érdekekkel kikérdezett utazásom céljai, hazám s más körülmények felől, s mikor távoztam, valóságos anyai szeretettel kezét adott és lelkemre kötötte, hogy ha nőülni fogok, a sarongokat nála vegyem, mert az övéi Singapooreban legjobbak és legolcsóbbak.

Hetedik fejezet.

— Whampoa és kertje. — Draco volans. — Chinai ebéd.
— A salon, étterem és étlap leírása. —

Van Singapooreban egy igen nevezetes chinai, kiről többet irtak már utazók és hirlap-tudósítók, mint a világ igen sok fejedelméről. Neve *Whampoa*, korára nézve már jó 70-es volt ottlétemkor, a legelső telepedőkkel jött Cantonból s akkor már igen gazdag ember volt és sok áruval terhelt saját hajóit hozta magával. Az akkori időkben nem igen voltak még Singapooreban európaiak a néhány angolon kívül, s az orosz kormány *Whampoát* nevezte ki singapoorei orosz consulnak, úgy gondolván, hogy a néha odavetődő orosz czethalászok és hadihajók ügyeinek elintézésére, ami leginkább élelmezésből áll, az egyszerű, de gazdag és befolyásos chinai ember is meg fog felelhetni.

Whampoa azonban nemcsak megfelelt a benne helyezett bizalomnak, de oly kitűnő szolgálatokat tett, oly nevezetes jelentéseket küldött az orosz kormánynak, s beteg és szerencsétlen oroszokat oly mérvben segélyezett saját erszényéből, miként már sok évek óta

oroszcshászári generalconsul s nem kevesebb mint 4 orosz érdemrendnek tulajdonosa.

Whampoa közel fél század óta a hajó-felszerelést ugyyszólván monopolizálja, a világ hadi és kereskedelmi hajóit Singapooreban jobbadán egészen ő látja el élelmiszerekkel és egyéb felszereléssel, s így roppant vagyont halmozott össze s ezt ottlétemkor legalább 20 millió dollárba becsülték.

Daczára ezen nagy vagyonnak, Whampoa reggeltől estig a comptoirban ül, széles üzletét személyes felügyelete alatt végezteti, emellett a városi községtanács tagja s a colonialis angol kormány tanácsában szinte egyik, a királyné által kinevezett tag, míg a singapoorei jótékony intézetek valamennyiének tevékeny elnöke. Európai műveltségű ember, angolul és portugallul csak úgy beszél és ír, mintha a londoni vagy lissaboni egyetemet végezte volna; élete nagy részét legmagasb állásu európaiak közt tölti, de azért sok tekintetben orthodox chinai. Mindig egészen chinai ruhában jár, hosszú, bokáig érő czopffal s parafa-czipőkben, négy felesége van s palotájában buddhaista temploma és papjai vannak.

Egyik főszenvédélye Whampoának a fűvészet, melyben ő nem dilettans, de valóban szak-

tudós. A városon kívüli palotája körül, éppen a Sarangun folyó partján, egy óriási kertje van, hol nemcsak a vidékbeli, de idegen világrészből is összeghalmozott s ezen kert egyik legcsudásb látvány egész Ázsiában. Házai körül a chinai legmagasb kertészettudományt szemlélhetni, tavakkal tűzdelve, s az utak mindenütt mesterségesen rézdróton növesztett s összenyírbált bokrokkal vannak szegélyezve, melyek mindenféle állatokat, nevezetesen kakasokat, pávákat, elefántokat, tevéket, sárkányokat s tudja Isten mit mindent ábrázolnak.

Ezen kert igen sok utazásban leiratott már, nem is szándékom e helyütt bővebben leírni, csak azért említettem fel, hogy Whampoa urral és családjával én nagy barátságban voltam, nemcsak azért, mert két hadi hajónk egész élelmezését ő volt kiállítandó, de egymás iránti valóban benső vonzalmainknál fogva is. Whampoa ur egyszersmindenkorra egész házát, nagyszerű kertjeit s a bennei személyzetet rendelkezésemre bocsátotta, s nemcsak a kertészek és napszámosok gyűjtöttek számomra a kertben, de magam is gyakran fél napot is eltöltöttem gyűjtéssel a kert növényei, tavai és árcai közt. Éppen ebben a kertben ismerked-

tem meg először az ugynevezett repülő sárkány-nyal, melyet B. & D. draco volans, vagyis repülő sárkány néven irt le. Azonban a martialis név éppen nem illik magára az egyszerű, ártalmatlan és valóban kedves kis állatkára, mely nem egyéb egy kis 5 hüvelyk hosszúságu gyíknál, melynek nyaka körül egy gallérköpönyeg forma szárnyfaroak terül el s ennek segítségével képes egyik fáról a másikra repülni, néha több száz lépésnyi távolságra is.

Oly szelidek, hogy meg hagyják magukat fogni s igen szeretnek fehér ruhaneműekre reá szállni. Nekem fehérrel behuzott parafa-kalapom volt s minduntalan egy ily sárkány reá repült s ottan félóráig is mulatott, fujva tokáját ; s ha fehér zsebkendőmet elővettem és lobogtattam, tüstént valamelyik fáról egy vagy kettő is reá szállott.

Néha Whampoánál maradtam ebédre is, hol egyik vagy másik neje, leányai, sőt felnőtt unokái is velünk étkeztek, mi magában Chinában nem szokott előfordulni.

Egyszer kértük Whampoát Ransonnettel együtt, hogy vendégeljen meg bennünket egy valóságos nagyobb szabásu chinai ebéddel, melyen aztán semmi európai étel se szerepeljen.

A háziasszony tüstént beleegyezett s ki is tüzetett a nap.

Mult évi felolvasásom alkalmával említettem (csak úgy odavetve) a chinai főzést s akkor nagyságtok közül többen igen sajnálkoztak, hogy bővebben nem említettem fel ezen — nagyon fontos tárgyat.

Amint látom, jelenleg is igen sok méltán híres és nevezetes szakácsné van jelen nagyságtok közt, s ha óhajtják, elmondhatom, mit ettünk mindent Whampoánál, annál is inkább, mert magában Chinában soha sem láttam és ettem ily ebédet, még a cantoni alkirálynál sem, ki pedig a mennyei birodalom második alattvalója, rangját és állását illetőleg.

A kert egyik nagyobb tava partján, egy igen magas, de azért csak földszintes és egészen chinai stylben emelt hosszú épület áll, ezen épület nagy salonjában gyültünk össze 1/26-kor. A salon nehéz chinai fehér selyem butorokkal volt ellátva, fala szinte fehér és fényes mázzal bevonva. A falakat két óriási, a plafondtól földig érő aczéltükör s két életnagyságu olajfestmény díszítette, a jelenlegi orosz czár és atyja, Miklós czár arczképeik.

Hivatalosak voltak kivülem: Ransonnet, consulunk Conighi, Johnson amerikai bankár,

kihez Rothschildéktől hitelleveleink voltak, s a singapoorei maire vagyis polgármester, Mr. Bond. Köztünk voltak a családból Whampoa-n kívül egyik neje, 3 leánya s 2 leányunokája, mindnyájan chinai öltözetben.

Mikor az ebédlő ajtajából jelentették — pontban 6 órakor — hogy az ebéd készen van, Whampoa megengedte, hogy a hölgyeket karon fogva vezessük az asztalhoz, s tarkázva is foglaltuk el helyeinket, mert mindenkinek neve már a teritéken volt.

Az ebédlő éppen olyan egyszerű és elegans volt mint a salon, azzal a különbséggel, hogy butor semmi sem volt látható, még etagére vagy credenz sem, s a falakat itten Victoria királyné és néhai férje, aztán a walesi, edinburghi és connoughti herczegek gyönyörű arcképei díszítették s az asztalfő mögött egy ezüst oltárka állott s rajta Buddha szobra elefántcsontból.

Az étkező szerek a chinai pálczák helyett kés, villa és kanálból állottak, a *mi* kényelmük végett, a poharak és palaczkok azonban chinaiak voltak s a porcellán-service mindent felülmúlt, amit valaha e nemben láttunk bármely muzeumban. Az asztal legnevezetesebb és legfeltűnőbb része, illetőleg díszé volt két

óriási virágcsokor ezüsből és aranyból, imitt-amott gyöngyökkel, smaragdokkal, rubinokkal és ezüsttel díszítve, amint a virágok színe magával hozta, s a két csokor közt, éppen az asztal közepén, 6 óriási egymásba csimpaszkodott és viaskodó sárkány volt ezüsből, melyek szeméből és torkából ömlött ki a légszesz, az ebédlő világítására.

Minden étkező mögött két egészen fehérbe öltözött czopfos szolga állt, az egyik kihordta, a másik behozta az ételeket, mert minden egyes étkező számára külön táltak s az ételeket körül nem hordozták.

Minden ételhez valami mártás vagy mellékétel volt s minden ételhez másféle gyümölcs szörppel illatosított meleg bor, az ugynevezett számsú. Maga Whampoa megmondta az ebéd kezdetén, hogy Chinában rendesen a leggazdagabb családok sem adnak ily sokféle ételből álló ebédet, de az ebéd célja az levén, hogy kedves vendégei a chinai főzésmodot megismerjék, nejei és leányai mindent összefőztek és sütöttek, ami csak a chinai előkelő családoknál asztalra jönni szokott.

Ezt előrebocsátva, egyszerűen elmondom az egész menut :

1. Keserű zöld then.

2. Főtt osztrigák, igen apró tengeri rákokkal körítve.
3. Fecskefészekleves, hüvelyes zöld borsóval.
4. Czukorba főtt mango-szeletek, sült csigákkal körítve.
5. Főtt vaddisznófül, eczetben párolt szerecsendióval.
6. Sült pávamell, yammal s ananász-szeletekkel.
7. Főtt kakastarajok, igen piczi sült angolnákkal és rizsszel körítve.
8. Sült fogolymell, czukorban jegecsezett fügével.
9. Átszürt leves, egy-egy szép kamélia-csokorral — egészen ehető tésztából.
10. Gyümölcsök nagy választékban.
11. Meleg sós viz, étvágygerjesztőül.
12. Sült fácánmell, eczetben párolt bambushajtásokkal, s fej fölös bambushajtásokkal.
13. Sült tengeri hal, főtt gyömbérlevelekbe burkolva, keserű mango-mártással.
14. Pörkölt rizs, igen finom apró szárított halakkal s ecetes olajbogyókkal.
15. Szarvaspecsenye, keserű lében, többféle czukorba főtt gyümölcscsel.
16. Rántott békacombok, savanyu mártással és tojásszeletekkel.

17. Sült velő, igen apró czukorba főtt éretlen citromokkal.
18. Nagy választékban czukor-csemegék és finom bonbonok.
19. Keserű zöld thea.
20. Czukorrépa-szeletek, ananász-szörpben.
21. Sült teknősbéka, czukorba főtt mangoval és banánával.
22. Nyers zellerszeletek, jegecsezett leicsival.
23. Különféle utánzott gyümölcsök seetangból.
24. Sütemények tésztából és czukorból.
25. Többféle napon szárított sós halak.
26. Keserű fekete thea.

Ez volt a végigevett étlap. A család tagjai nem igen ettek ezen tömérdek jóféléből, ők már előbb egyszerűen megebédeltek. Mi azonban *mindent* legalább megkóstoltunk s némelyikből valódi étvágygyal ettünk is, amin a család tagjai örülni látszottak, noha ezt egyetlen egy szóval sem árulták el, sőt egyiköknek sem jutott eszébe azon izetlen és valóban barbar szokás, mely a mi *ugynevezett* vendégszeretetünket akarja, elég hibásan, jellemezni, az az erőszakos kínálgatás, hogy a vendég kénytelen megzabálni, vagy a háziasszonyynyal összeperelni.

Az elősorolt étlapból láthatták nagyságtok,

kik a *culinaris compositio* oly nagy művésznői, mennyire téves igen sok utazó azon regényes állítása, hogy a chinaiak kedvencz eledele a gyík, kigyó, rothadt tojás, patkány s több eféle *delicatesse*. Lehetnek körülmények, hogy ily dolgokat is megesznek, de hisz a mi időnkben történt, hogy a párisiak is patkányokat ettek. A szükség nagy mester. Átalán és nagyban Chinában is épen oly eledellel élnek az emberek, mint nálunk, csak hogy másként állítják össze az élelmi szereket, s az éghajlatuk alatt találató oly czikkeket is felhasználják, amelyeket mi csak leírásból ismerünk, valamint mi is számtalan növényekkel táplálkozunk, melyek Chinában ismeretlenek.

Nyolczadik fejezet.

- Térítőköri unalmas élet. — Társadalom. — Ebédek.
- Clubbok. — A heti gőzhajók utasai, az ilyenkor mutatkozó élénkség leírása. — Jellemző népünnepélyek.
- A hindu vezeklők. — Zene és színészet. — A klink színház s egy operája. —

Mindazon délövi országokban, hol európaiak csakis a meggazdagodás végett tartózkodnak, az unalom, lomhaság és léha lustaság színe látható. Az ily gyarmatokban senki sem gondol arra, hogy ottan állandóan letelepedjék ;

a ténitőkörök és az egyenlítő közt mindenki csak rohamosan vagyont akar szerezni, aztán hazajönni Európába s itten élvezni a sok égalji bajok és szenvedések fejében.

Azonban éppen úgy mint a legtöbb más keletázsiai angol gyarmatokban, Singapooreban is meglehetősen társadalmi élet és élvezet nyilvánul. Itten is vannak clubbok, azaz casinok, hol az emberek találkoznak, s néha felolvasások, hangversenyek, sőt bálók is rendeztetnek; s van a tengerparton egy nagyszerű corso, hol esténként kocsikáznak nyílt bandyokban, hol legalább azok, kik a Broadwayn, Regent-Streeten és Alsteren nem mutogathatják ujdouuj toilettéjüket, itten a maláji, chinai és hindu csöcseléket mulattathassák czifra megjelenésükkal. A társadalom azonban mégis leginkább foglalkozik feszes ebédekkel, ilyenek napirenden vannak, s a vidékire nézve valóban igen terhesek s csaknem kiállhatatlan nuisanc-á válnak, ha hosszasan Singapooreban tartózkodik.

A város és kikötő, mint Kelet-Ázsia egyetlen és óriási kapuja, hetenkint egypár nap, a mint keletről Európa felé, vagy Európából keletre utazó gőzösök megérkeznek, a szó szoros értelmében elárasztatik vidékiekkel, kik a Messagerie, P. & O. Co., Matchapai és Netherland

India Genotohup hajóin utaznak. Ily utasok lázasan kapnak az alkalmon, partra szállhatni, rendkívüli mozgalmat idéznek elő a városban, s az ottani szunnyadó európaiakat is mintegy felrázzák és felvillanyozzák. Ilyenkor a közélet sebesebben lüktet, s a város indo-maláji népességének némely osztálya is nagyobb efrontériával tolakodik előtérbe, hogy a különösségeket és multságokat szomjazó utasokat, amennyire lehet, kiszivattyúzhassák. Ilyenkor igen sok arabs, perzsa, szerecsen és hindu mindenféle drágaköveket, gyöngyház, sandal s más mozaikokat, aztán sálókat stb. árul az utczákon és különösen a hotelekben. Azontúl száz és száz szemfényvesztő, bűvész s különösen kardnyelő, tűzokádó és akrobata működik a hotelek udvarain, sőt az utcasarkokon s az utasok körülállják őket s szórják nekik a pénzt, s összevásárolnak minden képzelhető limet és lomot, buszszoros áron, mint ahogy mi vettük, kik ottan laktunk hosszabb idő óta.

Az ilyen embertömegek közt, éppen ily napokon, néha rendkívül eredeti és fölötte jellemző tünetekkel találkozok a figyelmes észlelő. Ha azonban az ember a külön fajok kampongjait mindennap s a nap — ugyyszólván — minden szakában meglátogatja, mint például

én, — sok mindenfélét lát, ami a felületes szemlélő figyelmét elkerüli, s elkerüli a Singapooreban állandóan ott lakók figyelmét is, mert azok egész nap szobába zárva, üzletőknek élnek, kerülik a hőséget és napsugarat, s este salonokban dőzsölnek, de különben sincs érdekek egyébhez, mint ami éppen üzletükkel összefüggésben van.

Ily nevezetes, ritka és felette érdekes látványok a nyilvános vallásos ünnepélyek és körmenetek például, melyeknek leírása egy egészen külön felolvasás tárgyát tehetné, különösen a hinduk és chinaiak ily ünnepélyei, melyek a decoratív fény miatt is rendkívül feltűnők. Ezek helyett legyen szabad egy egészen más jelenetet leírnom, mely reám igen mély s maradandó benyomást gyakorolt.

Egy délután a hindu kampongban csavarogtam, amint füleimet tompa réztányérhangok ütötték meg, s odatekintve egy nagy néptömeget pillantottam meg egy mellékutczában, éppen Siva istenség temploma előtt. A levegő sajátos rezgéséről azt is láttam, hogy ottan valamit égetnek. Odamentem. A jelenlevő rendőrök, de maga a nép is helyet csinált s udvariasan beeresztett a körbe, hol egy asztalokból rögtönzött állványon feketébe öltözött hinduk,

hosszu szétzilált hajjal s fejükön valami barett-forma főveggel, egészen szinpadias mozgásokat vittek véghez s óriási pallosok ide oda suhogtatása által a tömeg figyelmét egészen magukra vonták.

Először valami bűvészeknek vagy szemfényvesztőknek gondoltam az embereket, de arczvonásaik ideges rángatódzása és reszketése, rendkívül komoly arczkifejezésük s a körülálló nép megfoghatatlan, mintegy rémes hallgatósága mindjárt gyanittatta velem, hogy valami rendkívüli dolog fog történni.

Miután az állványon álló emberek egy ideig erősen legyezték magukat, hogy lehüljenek s nyugodtságot nyerjenek, — megkezdték az előadást.

Egyikök egy borotvát vett kezébe, élet megpróbálta szemünk láttára egy pókhálószerű chinai bambuszpapíron, melyet apró szeletekre aprított, aztán kiöltötte nyelvét s abba egymásután számtalan bevágásokat tett. Az első metszések után csakis annyiban torzult el arcza, hogy nyelvét fogai közt görcsösen összeharapta, s így történhetett, hogy nyelvébe legalább 15 — 16 bevágást tett. A vér eleinte lassan, utóbb azonban erősen folyt, s ekkor az ember a borotvát egy négyezögletes fa stampigliával cse-

rélte fel, melyet rányomott vérben uszó nyelvére s aztán egy papírszeletre. Ez így folyt sokáig s a vérrel bélyegzett papírszeletek aztán tüstént megszárittattak egy nagy edényben ottan tartott szénparázs fölött s a közönség közt ingyen szétosztattak, mint talizmán az ördög incselkedései ellen. A talizmán birhatásáért oly rendkívüli nagy volt a tolongás, miként minden protection daczára is csak nagy nehezen sikerült ezen különös óvszerből egyet kézrekerithetnem.

Ezalatt egy másik szinte utánozta az elsőt, azzal a különbséggel, hogy a papírszeleteket egy ecsettel írta be saját nyelve véréből; s mikor ezen két ember még javában s nagy lelkesedéssel folytatta a talizmánkészítést, két másik lépett elő, kik szinte jól meglegyeztek magukat, néhány mimikus mozgást tettek s aztán segédek által egy hosszú kardot szurattak igen igen lassan egyik arczukon be s a másikon ki. Sokkal közelebb álltam, mintsem csalódhattam volna, a kard valóban vasból volt s az arczok mindegyikén annyira keresztülhatolt, hogy fogantyuját egy zsineggel a barett-hez kellett erősíteni, nehogy a kard súlyos fogantyuja lehuzza vagy éppen lerepeszsze az arczot. Aztán mind a négyen ajkaikba és

arczszeleikbe aczélhorgokat aggattak, melyeken nagy vasgyűrűk lógtak, mi szenvedéseiket s arczuk rémséges eltorzulását rendkívül fokozta.

A látvány ezen stádiumánál egy leirhatlan undor fogta el egész valómat s odahagytam a kört. Az utcán aztán többeket kértem a csudás látvány megmagyarázásáért, azonban kielégítő felvilágosítást nem nyerhettem, csak azt tudtam meg, hogy a látvány végén mind a négyen a szénparázsban lábaikat összeégetik.

Siettem aztán átöltözni, mert ekkor is egy feszes ebédre voltam kénytelen menni a spanyol consulhoz, hol hölgyek is voltak jelen. Későn érkeztemet az imént leirt látvány föl-
említése által mentettem ki, s mennyire csudálkoztam, mikor tapasztalnom kellett, hogy a társaság számos tagjai közül senki sem látott még ilyesmit, sőt nem is hallottak soha ilyes-
miről. Különben nem is igen látszott őket érdekelni az egész, — hisz csak hindu emberek-
ről volt szó. Nekem azonban nagyon is fejem-
ben forgott a látvány, olyannyira, hogy a consul különben kitűnő konyhája sehogys em izlett. Utóbb magukkal a vezeklőkkel óhajtottam be-
szélni, ezek azonban nehéz betegen és irtóztató sebeik következtében már félholtan feküdtek a hindu kórházban; a rendőrség pedig, mely en-

gedelmet adott az előadásra, egyáltalán mitsem tudott céljáról és indokairól, amint a rendőrfőnök megjegyzé: „ez már nem ő hozzá tartozik, ez egészen az illetők dolga.“

Egyes utazásokban van néha egypár szóval említve ily vezeklés, de azok, úgy látszik, még kevesebbet tudtak meg felőle, mint én.

Legyen az európai, maláji, hindu, klink vagy chinai, Singapooreban bizonyosan alkalmat talál a saját maga izlése szerint élvezni zenészeti és szinpad elöadásokat. Singapooreban számos és pedig igen szép és jelentékeny chinai színház van, mult évben azonban már eléggé bőven emlékeztem a Shanghaeból leirt chinai színházakról, s így ismétlésektől meg akarván nagyságtokat kimélni, csakis a klinkek, vagyis a Madrasból ide származott hindu faj színházáról akarok egyetmást elmondani. A színház igen tágas, jól szellöztetett épület, zárt-székekkel és páholy ülésekkel ellátva, s az állókkal együtt mintegy 3000 nézöt magába fogadhat. A szinpad szinte igen tágas, inkább mély mint széles, s ellentétben a chinai színházakkal — diszitményekkel is el van látva, azonban a zenekar, éppen úgy mint a chineiaknál, a szinpad hátulján van, s ha jól emlékszem, két (tán

három) sorban felállítva, s valamennyi zenész a padlón guggolva játszik hangszerén.

Egy hirneves új darab előadását megnézvén, a kiállítást szépnek találtam, s a működő személyzet mozgásából, hanglejtéséből, de leginkább a közönség tetszésnyilvánításaiból ítélve, azt hiszem, hogy az előadás is jó volt. A darab valami melodramai opera volt, mert csakis kevés közök kivételével a zene — legalább egy része — folyvást szólt s kísérte a színészek énekét vagy néha szavalását. A zene néha igen sokáig egy huzomban igen egyhangu volt s így csaknem kiállhatatlan, azonban helylyel-közzel voltak valóban igen szép melodikus részei, s különösen egyik, amidőn csakis vonó hangszerek működtek, oly gyönyörű dallamosnak tűnt fel, hogy önkéntelen is Lohengrin jutott eszembe, amint a hattyu megjelenik. Nemsokára azonban, amint (a darab úgy hozván magával) a színészek és zenészek tűzbe jöttek s a szerelmi intrigák potencirozottan kiderültek — minden szép illuziónk eltűnt; a vorószerekbe fokozatosan belevágtak a fuvószerek, aztán belebőmböltek a dobok, belerecsegték a réztányérok és belekongtak a harangok, míg végre a zene egészen a „jövő zenéjé“vé alakult át, s à la Walkűrök, képzelhetlen recsegés, ropogás, böm-

bölés és kongás közt a színészek egymást leöldösték s bukfenczek, átkok és hörgés közt kiadták lelkeiket.

Mindezen rémséges öldöklés és pokoli zaj közt valóban jótevőleg és mintegy felfrissítőleg hatott reám, amint a zenekar és színészek azon része, mely éppen szerepével elfoglalva nem volt, a színpad háttérében, de a közönség szeme láttára, mir nichts, dir nichts vacsorált s jóízűen evett és ivott.

Kilenczedik fejezet.

— Herbert és Pereira. — A székely leányok és cigányok hangversenye. — A székely leányok vándorlása és működése Kelet-Ázsiában. —

Most egy igen furcsa történetet fogok elbeszélni, mely azonban egyik fontos társadalmi kérdésünket involválja.

Egyik reggel megérkezett az expeditio másik tagja, Herbert Ratkeal követségi tanácsos, ugyanaz, ki jelenleg Konstantinápolyban gr. Zichy követünk első tanácsosa. Vele érkezett báró Pereira Alfonz extengerésztiszt is, ki engedelmet kapott Beusttól, saját költségén az expeditioval utazhatni. Mindkettő igen derék utitársnak tűnt ki, mindenben szerettek ők is

résztvenni, ami éppen itt vagy ott ajálkozott. Nem igen voltak válogatósak, szerették a kényelmet, de tudtak készségesen tűrni és nélkülözni is, ami az utazónál mulhatlanul szükséges.

Egyik nap, amint villásreggeli után szobánkba mentünk, mind a négyen következő tartalmu nyomtatott angol levélkét találtunk asztalainkon :

„A legmélyebb tisztelettel jelentik önnek alólirottak, hogy ma este Orchard-uti villájukban egy nagyszerű hangversenyt fognak tartani, válogatott tárgysorozattal. A hangverseny kezdődik esti 8 órakor. A villa 6 vörös ballonnal fog elől kivilágíttatni, s jó ételek- és italokról szinte gondoskodva van.

„Remélve hogy ön szíves leendő elfogadni a meghívást s jelenlétével megtiszteli a társaságot, maradtunk mély tisztelettel

„*Madame Jeanette.*

„*Miss Rosina.*

„*Miss Eugenia.*

„*Miss Angelina.*

A levéllel kezünkben, egyszerre léptünk ki mind a négyen a verandára, egymásra néztünk, de minden ellenvélemény nélkül elhatároztuk, hogy okvetetlen elmegyünk mindnyájan

a hangversenybe. Conighi bácsinak azonban nem szóltunk semmit, mert ő atyailag s óva intett bennünket, hogy semmi kétséges színü meghívást az ő tanácsa nélkül el ne fogadjunk, mert megtörténhetnék, hogy még az egész cs. és kir. követséget is compromittálnánk.

Este aztán két kocsin a veres ballonok által kivilágított villába hajtottunk, mely valóban igen elegans, $1\frac{1}{2}$ emeletes és souterrainnel ellátott villa volt, oldalain szép kertekkel ékesítve. Amint a lépcsőn felmentünk, fejenkint 5 dollár belépti díjat kellett fizetni, s a teremben vagy 40—50 európai urat találtunk, csaknem kivétel nélkül fiatal singapoorei kereskedőket, s köztük néhány ismerős öreg urat is, kiket valóban legkevésbé reméltünk itten találhatni, inkább azt hittük volna, hogy otthon családjaik körében pihenik ki a comptoir fáradalmait.

Nem sokára megtudtuk aztán s én személyesen is meggyőződtem legott róla, hogy mind a négy regényes nevű hölgy — székely leány, nevezetesen madame Jeanette nem kevesebb egyéniség mint Kőkény Erzsé, ki fiatal korában Aradra került s ottan a „Fehér kereszt” vendéglőben pár évig szobaleány volt, megtanult egy kissé németül és oláhul s így

művelte ki magát. Bukarestben aztán a három másik leánynyal és négy székely cigánynyal részvényes társaságot alapítottak, — elmentek Egyiptomba, aztán Indiába s végre Singapoorba, mindenütt ily zártkörű hangversenyeket rendezve, s dolguk igen jól ment, valamennyinek szép összeg megtakarított pénze volt.

Igen mulatságos volt, hogy a hangverseny programjában a cigányoknak meg olasz hangzásu neve volt, mint signor Rinaldini, signor Safrani, signor Bellini, a bőgős neve meg signor Bunkó. Volt egy hegedüs, Erdélyi Miska alias Rinaldini, egy klarinetos, egy bőgős és egy czimbalmos. Mind a négyen meglehetősen játszottak együtt is, solo is, s a lányok hozzá énekeltek s párszor tánczoltak is, a jelenlevők rendkívül élénk tapsolása közt. Csaknem minden darabot ismételni kellett. Egy mazurt Kökény Erzse és Bogyó Katicza valóban oly szinpadias gráciával lejtett el a teljes zenekar kíséréte mellett, miként a jelenlevők magukon kívül voltak az elragadtatás miatt, s addig kellett nekik tánczolni, míg végre kidültek a hámból.

Az előadás alatt, melynek csakis az éjfélutáni órákban lett vége, különféle borokat, sőt pezsgőt is hordtak fel, úgy süteményeket, theát

és gelatinos halakat, rákokat s efféléket. Ezekért azonban ismét külön kellett fizetni 4 dollárt, s így Kökény Erzsí ez este bevett több mint 900 forintot.

A jelenlevők biztosítottak bennünket, hogy három ilyen magyar társaság van Singapooreban, de mindenki mintegy szerencsésjének tartja, ha meghivatik, mert egészen fesztelenül és jól lehet ottan mulatni, a társaság mindig igen válogatott, s a zene, ének és táncz igen eredeti, s roppant választékban adják a programmot, mely mindig új és új darabokat tartalmaz. Elöttem persze mindez furcsa volt, mert a legközönségesebb és elcsépeltebb népdalainkat adták elő, s néha oly rikkantásokkal és gixerekkel, hogy szinte szégyenlettem magamat, a hallgatóknak azonban éppen ilyenkor tört ki legjobban tetszése, s Kökény Erzsének például amint czimbalom és klarinet mellett a „Beszökött a kutya a konyhára“ dalt énekelte, négyszer kellett ismételni iszonyu taps és bouquet-zápor közt.

Megjelenésemén igen örültek a leányok is s a cigányok is, azonban vége felé Rinaldini könyezve kért, hogy ha hazamegyek, ne említsem meg ezen dolgot az ujságokban, mert ő jó családból való s családja tagjai tán szégyen-

lenék, hogy ő ily világcsavargó lett. Egyedül ezért nem is szóltam eddigelé ezen dologról, noha — megvallom — Rinaldininak nincsen oka magát szégyenleni, mert Singapooreban én egyáltalán semmi rosszat sem hallottam felőle, sőt dicsérték.

Maga Conighi consulunk is csak jót tudott mondani a cigányokról s a székely leányokról. Mióta consul, neki nem is volt más alattvalója Singapooreban, mint székely leány és cigány. Ő nála szokták felesleges pénzeiket deponálni s szinte ő szokta alkalmilag pénzeik egy részét hazaküldeni.

Igen sokszor, de különösen olyankor, ha a politikai láthatár egy kissé borul, bizonyosan olvasták nagyságtok a hírlapokban, hogy a székelyek közt angol aranyok, orosz imperialok vagy napoleondorok vannak forgalomban, s tüstént Napoleon, Gorcsakoff vagy Beaconsfield jött gyanuba, pedig lássátok nagyságtok, mindezen aranyokat Conighi bácsi küldi az ilyen Kőkény Erzsik, Bogyó Katiczák, Fekete Julcsák stb. szegény szüleinek. Conighi váltót vesz ugyanis Rothschild Náthán ügynökétől, a váltó Londonra szól, s a székely ember aztán Jassyban és Bukarestben eladja a váltót s kap érte imperialokat,

sovereigneket vagy napoleondorokat, a körülményekhez képest. Biztosíthatom, ez a valódi tényállás.

Ha aztán egy ily társaság jól kimulatta magát s van néhány ezer dollárja, hazajönnek a leányok s férjhez mennek. Ekkor azonban helyükön már mások vannak s ezen huzás kelet felé és vissza örökösen folyamatban van. A leányok kimennek Bukarestbe, onnét néhányan Konstantinápolyba, de mások Alexandriába és Cairoba, innét aztán Bombaybe és Calcuttába, aztán Singapooreba. Aki idáig szerencsésen elérkezik, az bizonyynyal pénzt is szerez, haza is jó és férjhez is megy, mielőtt a 30 as évekbe mélyen belemenne.

Sokszor olvasták már bizonyosan nagyságtok a lapokban, hogy ezen szegény székely leányokat lelkiismeretlen vendéglősök hamis ürügy alatt kicsalják, elcsábítják stb. Legyenek meggyőződve, ez nem áll, egyetlen szó sem igaz mindebből. Én magam nagy figyelemmel kísértem a helyszínen az ügyet, kikérdeztem bizalmasan legalább 100 ily székely leányt a keleten, de valamennyi maga akaratából vándorolt ki pénzt szerezni s valamennyi meg volt elégedve sorsával.

Alexandriában és Cairoban Jálics pesti borkereskedőcégnek egy ügynöke van, kit ottan mindenki Virág bácsinak hí. Jálics nekem is adott egy ajánló levelet Virág bácsihoz, kinek 60 ily szép székely leánya van s ezeket a bormérésekben mint pinczérnőket alkalmazza, de olyan cordában tartja őket, hogy — mondhatom, mukkanni sem mernek. A leányok mintegy vokátorok a bormérésben. Természetesen mindenki szivesebben iszik, ha szép leány hozza a bort, s így a bor sokkal kelendőbb. Amint a vendég belép és leül, egypár ily leány tüstént ott terem s kérdik, mivel szolgálhatnak. A vendég meghozatja a bort s kérdezi viszont a leányokat, ha nem innának-e ők is egy kis pohárával. A leányok aztán azt mondják, hogy szivesen, de ők csak valami édes bort innának. Erre a vendég felhatalmazza őket, hogy hozzanak tehát maguknak ami tetszik. A leányok aztán tokajit vagy ménesit isznak, s így a vendég fizet egy forint helyett öt vagy hat forintot s mielőtt a társalgás élénk lehetne, már más vendégek jönnek, ezekhez mennek a leányok s ezekkel éppen így elbánnak.

Singapooreban is van elég ily bormérősalon. Az igaz, hogy néha egyik-másik leány szerelmi intrigákba keveredik, éppen úgy, mint

itthon, — az is igaz, hogy néha egyiket-másikat kedvese megcsalja, éppen úgy, mint itthon, — az is igaz, hogy néha e miatt egyik-másik a tengerbe ugrik, éppen úgy, mint itthon a Marosba vagy Dunába, — de higyjék el nagyságtok, mindezen székely leányok rendes körülmények közt élnek, senki sem bántja őket s sorsuk fölött tökéletesen maguk rendelkeznek mindenütt.

Ha tehát néha a fővárosi lapokban, vagy éppen a „Hon“ban Jókai barátom tollából egy dörgegelmes vezérczikket olvasnak, melyben követeltetik, hogy Jálics, Virág vagy Conighi tüstént vasra verve Kufsteinba szállíttassék, mosolyogjanak rajta nagyságtok s legyenek nyugodtak, hogy éppen Virág és Conighi valóságos atyjai ezen széttévedt Kőkény Erzsécknek, s éppen azoknak köszönhető, hogy ezen vándor-madaraink a rendes kerékvágásban megmaradjanak, az utat el ne téveszszék s szerencsésen haza is kerüljenek, egy kissé okulva és meg is tollasodva.

Tizedik fejezet.

— A bungalowk és fegyenczek. — Bukit Tima missio.
— North atya. — Chinai gyógyszerár. — Virágvasárnap
a mission. — Predikáció, mise és felhőszakadás. —
Chängi. — Halgyűjtés és pakkolás. — A zöldség-, hal- és
huspiacz. — Gyümölcsök: ananász, durian, mangustin. —

Roppant és sokszor csaknem kiállhatlan és elviselhetlen lévén a hőség Singapooreban, a hivatalnokok s mindazok, kik nem eléggé gazdagok, hogy a városon kívül saját villáikban lakhassanak, több-kevesebb idő alatt végkép kimerülnek s szolgálatképtelenné válnak. Az angol kormány ily eshetőség megakadályozása végett a sziget tengerre néző emelkedettebb s így legszellősebb s legegészségesebb helyein kényelmes és széles verandákkal ellátott házakat épített, melyek bungalow név alatt ismeretesek. Az indiai kormány a 20—25 évre, sőt életfogytig börtönre ítélt fegyenczeket, ha 8—10 évet jó visélet mellett kiállanak, ugynevezett ticket of leave-vel, vagyis szabadságolási engedéllyel Singapooreba küldi, s egyik legsajátságosabb látvány az egész világon, hogy a singapoorei parkok, középületek, hidak, sőt ezen fennt leirt bungalowk is ily szabadságolt gyilkosok és haramiák felügyelete

és gondozása alatt állanak. Mindegyik bungalowban van három ily fegyencz, kik a kormánytól ruhát, s egy adag élelmet kapnak, s tartoznak a bungalowt és kertjeit rendben tartani. A bungalow el van látva minden butorral, szőnyegekkel, étkező, konyha, mosó- és fürdőkészlettel, s a vendég csakis ágyneműt s asztalruhát visz ki magával, s természetesen az élelmiszereket.

A kormánytisztviselő vagy katonatiszt bármikor ha beteg, különben is hat havi szolgálat után jogosítva van ily bungalowt kérni, hova aztán lakni megy, míg meggyógyul vagy felüdül, s fizet naponta $\frac{1}{2}$ dollárt az egész bungalow használatáért, mely istállóból, tüdőből, nagy kertből s 7—8 szobából áll. Minthogy a számos bungalowk nincsenek mind elfoglalva, bárki más is kaphat engedélyt ily bungalowra, s ha megkapta az engedélyt, fizet a használatért 1 dollárt naponta.

Ugy értesülvén báró Herbert által, hogy az expeditio, még hetekig sem érkezhethet Singapooreba, Ransonnettel elhatároztuk, hogy mi is egy ily bungalowba megyünk gyűjteni Conighi közbenjárására kaptunk is egyet, az ugynevezett Chängi bungalowt, a sziget tulsó oldalán, s Andrést aztán tüstént megbíztuk,

hogy vásároljon össze nyolcz napra élelmet s induljon Chängibe s ottan várjon minket be, tökéletesen rendezett háztartással.

Mi pedig régen megigértük már North atyának, a Bukit Timai katolikus missio lelkesének, hogy meg fogjuk látogatni s kívánsága szerint fényes példát adni hiveinek, hogy mi is járunk templomba s tiszteljük a vallást. Erre most jó alkalom nyilt, éppen szombat volt amint elindultunk s a következő nap éppen virágvasárnap, mikor előreláthatólag az egész missio hivei együtt leendnek.

Utunk mindenütt gyümölcs-ültetvények közt vezetett s igen jókor délután megérkeztünk a missiora, hol North atya igen igen szívesen fogadott bennünket s szerény lakását, kertjét, az iskolát stb. megmutatta. Ebéd után aztán egy nagy sétát tettünk egy dombra, mely — közbevetőleg mondva — az egész szigeten a legmagasabb pont. S valóban a dombról láttuk is Singapooret, sőt a kikötőben horgonyzó hajókat is jól kivehettük. A domb tetejére a kormány egy terjedelmes szint építtetett, padokkal és asztalokkal, a kilátást élvező közönség használatára, s ez is két fegyencz felügyelete és gondozása alatt áll.

Alkonyatkor aztán a falun keresztül mentünk, hol North atya több hívéhez betért, minket bemutatott, s mindenütt theát s valami süteményt kellett enni. Betértünk egy chinai gyógyszertárba is, hol csodálatos dolgokat láttunk összehalmozva. Kigyók és gyíkok átlátszó levedlett bőreit, melyekből az állatok kibujtak, ráklábakat, csigákat, szarvasagancsokat, szárított tücsköket és sáskákat. Ezek mind nevezetes és hatásos gyógyszerek a chinai pharmacopaeában, de mint leghatásosabb gyógyszert mutatták be az ugynevezett *tigriscsont-extractumot*, mely egy szürke sárgaforma anyagból áll, puskagolyó nagyságu darabokban, s elgyengült öreg urak számára csalahatatlan életelixirnek tekintetik.

Aztán a gyönyörű patakban a hid alatt mindhárman megfürödtünk, éppen smint egy közeli irtást meggyújtottak, s az erdőégés valami rendkívüli ígész világosságba helyezte az egész környezetet.

Késő éjjelig North atya missioja ügyeiről s hiveiről beszélt, elmondta, hogy összesen 300 tagból áll plébániája, s ez minden, amit a szigeten katholikussá téríteni sikerült. Ezek chinai, maláji és vegyes vérű ültetvényesek és kisiparosok, többnyire szegények, azonban igen

ragaszkodnak hozzá és a valláshoz, s minden körülmények közt számíthat is rájuk. Panaszkodván, hogy még orgona a templomban nincsen, mindketten tüstént adakoztunk az orgonára, ugy az iskolára és betegápolásra is, mit North atya könyező szemekkel köszönt meg. A térítő déli Irlandból volt, igen kedélyes, nyílt szívű és hivatását mélyen átérző és felfogó egyéniség, mi kétségkívül arra mutatott, hogy meg van elégedve hivatásával, annak örömeivel s terheivel.

Képzelné sem lehet nagyobb ellentétet, mint a missionarius és kereskedő, a távoli világ-részben. Utóbbi egész erejével oda törekszik, hogy meggazdagodjék, a fényűzés daczára sem igen képes az égalj nehézségeit eltűrni, s így minden áron azon van, hogy mielőbb meneküljön s odahaza élvezhesse fáradalmai gyümölcseit.

A katolikus hittérítő ellenben odahagyja hazáját, rokonait s mindent, ami az ember szívét az élethez kötheti, odahagyta a legtöbb esetben — egész életére. Szegényesen, mondhatnám nyomorultan s kevés kényelem közt tengeti életét, s ugyszólván megfélekedzik saját magáról, mert örökösen egészen más fajbeli embertársai anyagi és lelki gondjai fölött örködik.

North atya igen sokat tett egyházközségében, amennyiben a babonát, ördögimádást s eféléket egészen kiirtotta, és senkit sem keresztel meg, míg fogadást nem tesz, hogy az opiumszívást elhagyja, így kétségekivül nemcsak vallásának nyer az atya proselytát, de a társadalomnak is oly tagot, mely valóban nyereség.

Mint emlitém, másnap virágvasárnap volt, s mikor beharangoztak, az egész egyházközség örege, apraja együtt volt, mindnyájan csinos piros, sárga, kék s egyéb rikitó színű ruhákba öltözve, mindnyájan a legszebben, amint csak megjelenhettek. A templomba lépve mindenki megfecskendezte magát a szenteltviztartóból, mely a Singapooreban otthonos óriási nautaféle kagylóból állott s az ajtóba be volt falazva. Végre aztán a mise is kezdetét vette, amennyiben North atya két czopfos és kancsalszemű chinai ministránsgyerek assistentiája mellett megjelent, elolvasta az evangeliumot, s aztán az oltár lépcsőjéről egy predikációt tartott chinai nyelven, melyből nekünk bizony kevés hasznunk volt, mert egyetlen egy szót sem értettünk belőle. Annyi bizonyos, hogy mirőlunk is beszélt valamit, mert egypárszor az egész gyülekezet figyelme reánk fordult s olyan helyeslő formán integettek valameennyien felénk.

A predikáció után dörögni és erősen villámlani kezdett, az offertorium alatt azonban már erősen esett az eső s úgy csattogott az égbolt, mintha csak az utolsó ítélet készült volna. Egészen sötét lett, s mire a mise végét érte, valóságos felhőszakadás kerekedett.

Sokáig nem tudtunk a templomból kimenni, végre engedett egy kissé a zápor, s az érkezett esernyőkkel és mezitláb hazamentünk. Onnét láttuk aztán a lelkész verandájáról, hogy a templomban volt nők minden csecsebecséiket levetették s a sekrestyében hagyták, maguk pedig sarongokban és egy ingben mezitláb mentek szét, míg többeket a férfiak ölben és a hátukon czipeltek haza.

Este felé, amint az idő kiderült, befogattunk s elutaztunk Chängibe, hova minden baj nélkül megérkeztünk s Andrés pompás ebédrel várt bennünket.

Habár reám nézve kimondhatatlan érdekel birt egyheti tartózkodásunk Chängiben, hol gyűjteményemet nagyban szaporítottam s felette sok érdekes természeti szépségek tárultak szemem elé, oly fontosságu dolgok nem történtek, melyek nagyságtokat kiváló módon érdekelhetnék.

Viassaérkezve Singapooreba, gyűjteményeim rendezése, csomagolása s a levelezés sok időt vett igénybe, s ez alatt Andrés az egész kikötő halászeit mozgásba hozta, kik minden halat, mielőtt vásárra vitték, az én választásom alá bocsátottak. Így történt, hogy 473 különféle halat sikerült összegyűjtenem, melyek jelenleg muzeumunk ichtologiai gyűjteményében kiállítva láthatók.

A gyűjtéssel végre valahára megbirkózván s ládáimat is feladván hajókra, hazaszállítás végett, időt vettem magamnak többször az élelmi piacz és ültetvények tanulmányozására. A piacon európai zöldségféle csakis kettő fordul elő: a vöröshagyma és borsó. Van azonban egyenlitői égalji zöldség elégséges számban, úgy hogy igen jól lehet pótolni az itthon megszokottakat. Így nevezetesen a tallipot pálma kifejletlen levele egészen pótolja a káposztát, éppen úgy be lehet savanyítani s legalább is oly jó. A fiatal bambusznád hajtása pedig minden itteni spárgánál táplálóbb, kiadóbb és jobb ízű. Tengeri hal hetvenféle fordul elő a piacon, mely asztalra adható, azontúl édesvizi pontyok, csukák, kárászok és harcsák, s számtalan rák, és csigaféle. A marhabus igen rossz, csakis bivaly és pupos marha vagyis zebu fordul elő

s ez is kevés mennyiségben és felette drága. Azonban sertés és baromfi elég van és olcsó, s a vadak közt bőségben kaphatók mindennap tövisborzok, szarvasok, vaddisznók, bankuva tyukok, foglyok, fáczánok s pávák, s még a hírneves Argus-fáczánok is előfordulnak a piacon.

Mindent felülmul azonban a gyümölcs-piacz, ehez hasonlót hiában keresünk a világ bármelyik pontján. Whampoa kertjében száznegyvenféle equatorialis gyümölcsfa van, s egyedül pálma van negyvenkétféle, melynek gyümölcse ehető. Nincs oly nap az esztendőben, hogy a singapoorei piacon husz—huszonötféle friss és számos száraz gyümölcsöt kapni ne lehetne s ára egyáltalán nevetséges olcsó.

A világ három legnevezetesebb gyümölcse szinte itten fordul elő a legnagyobb kifejlettségben és legnagyobb tökélyben. Ezek: az ananász, durian és mangustin. Az első nagyságtok is ismerik eltorzított, ipri-apró, savanyúval telt melegházi példányokból. Ismerik tán többen Londonból, hol a Covent Garden Marke-ent Marokkóból szabad ég alatt termett példányok kaphatók az idényben. Azonban ezek is csak parodiái a singapoorei ananászoknak, hol ezek a legnagyobb sárgadinnye nagyságát eléri, 8—9 fontot nyomnak, s a gyümölcs minden

rost nélkül jó elő, a savany egyáltalán nem érezhető, valami rendkívüli csipős édesség az egész, mely az ember szájában elolvad s szétomlik. Egy ily ananász Singapooreban 6 krajczár s egy tuczatnak az ára 50 krajczár, vagyis $\frac{1}{4}$ dollár.

A másik két világbirü gyümölcs a durian és mangustin, s minthogy tudom, hogy nagyságtok közül sokan még csak nevét is alig hallották ezen gyümölcsöknek, szabadságot vesznek magamnak őket egy kissé megismertetni.

A *durian* igen magas, 100 és több láb magasságu fán terem, s némileg hasonlít a szilfához, törzsét és leveleit tekintve, csakhogy levelei vastagabbak, fényesebbek és sötétebbek. A gyümölcs nem az ágon, de magán a fa törzsén terem, gömbölyü, egy kissé ovál, s akkora mint egy közép nagyságu görögdinnye, azzal a különbséggel, hogy egészen erős tövisekkel van borítva. Mikor érni kezd, megsárgul, s ha érett, magától leesik a fáról, de héja oly kemény, hogy soha sem törik el, s ha az ember valahogy fel tudja a földről emelni — s ez a tövisek miatt nem éppen könnyű dolog — fejszével kell felvágni. Husa narancssárga, közepén azonban egy jó maroknyi pirossárga nyálka

borítja a néhány magot, s ezen nyálka az, ami a világ legjobb gyümölcsévé teszi a duriant, s mely valóban oly valami rendkívüli, melyet leírni lehetetlen. Leginkább megközelítette a leírás lehetőségét Wallace Arthur barátom, ki munkájában Borneóról, így írja le a durian ízét: „Egészen vajpuhaságu custard, erősen vegyítve mandula, tejszeles sajt, hagymamártás, madeira bor és különféle más össze nem férő elemek ízével és zamatjaival, ez a durian.“ Ám legyen, én sem tudnám jobban leírni, mert nem savanyu, nem keserű, nem édes, nem száraz, nem is leveses, s mégis az ember ezen kellékek egyikét sem nélkülözi, sőt mindegyiket izleli. Nem émelygős, nem terhelő, s mennél többet eszik belőle az ember, annál inkább kívánja. Én mindent meg szoktam enni, amit élém tesznek, nem vagyok válogatós, sem gourmand, de azt mindamellett mondhatom, hogy már magában azért is érdemesnek tartanám Singapooreba kirándulni, hogy az ember durianból egyszer jóllakjék.

Különben a durian egész belét besózva is megeszik, aztán czukorba is befőzik, sőt főve és sütvé is asztalra adják, de mindenesetre legjobb azt szabadban enni, mikor a fáról leesik, ekkor nem igen van szaga, huszonnégy

óra mulva azonban illata oly bódító, hogy az ember valóban rosszul lesz, ha közelébe jut.

El lehet képzelni, hogy a durian éréskor nagyon veszedelmes, mikor ugyanis ily óriási kemény tövisekkel fegyverzett gyümölcs oly szédítő magasságból hullik, s valakinek a fejére ráesik, közel sem tréfa dolog; ilyenkor mindenki nagyon vigyáz, de daczára a vigyázásnak, nem épen ritkaság, hogy emberek agyonüttetnek. Borneoban utóbb magam is láttam két ily agyonütött embert, az ily seb gyógyíthatatlan s valóban rémséges és irtóztató látvány. Régebben költők és bölcsök azt szokták állítani, hogy nagy fákon csakis apró gyümölcs terem, hogy baj nélkül hulljék az ember ölébe, míg a nagy gyümölcs egészen a földön fut s ottan érik. Azóta azonban a braziliai bertholettia-diókat, a duriant és a kenyérfát födözték fel, melyek gyümölcse roppant magasságu fán terem, s oly nagy, hogy agyonveri az embereket, mikor érik és hullani kezd. Ebből szerintem kettőt kell levonni: 1. senki se hozzon ítéletet a természet felületes és részletes ismeretéből; 2. a fák és gyümölcseik, éppen úgy, mint az állatvilág terményei, úgy látszik, nem éppen és kizárólagosan az ember hasznára és kényelme végett teremtettek a földön.

A *mangustin* egy *garcinia* faj, melynek levéből és virágjából a gamboge vagyis gummi gutti készittetik. Ez szinte igen nagy és magas nyulánk fa, gyümölcse azonban az ágakon terem s narancsnagyságu. Mikor érik, kékesveres lesz s szinte leesik. A gyümölcsöt szétvágva, közepén 6 a barackkéhoz hasonló mag van, s ezek egy fehéres nyálkával vannak bevonva. Egyedül ezen része ehető a gyümölcsnek, mit igen sokan a duriannál is jobbnak és finomabbnak tartanak. Ő felsége, királyunk, óhajtván ily mangustint izlelni, Singapooreból 104 darabot faszénbe pakkolva, gőzösön elküldtünk számára, azonban csakis kettő érkezett meg ehető állapotban. Így ő volt az egyetlen, kétségkívül, ki Európában evett mangustint.

Ha valaki e gyümölcsöket látni óhajtaná, albumomban vannak rajzaik, előadás után megnézheti.

Tizenegyedik fejezet.

— A confucismus befolyása a chinai morálra. —

Mielőtt máris igen hosszúra nyult felolvasásomat befejezném, csak egy tárgyról akarok még szólni, s erre különösen felhívom nagyságtok figyelmét s legyen szabad az itten

jelenlevő számos tanár urak különös figyelmét is kikérni.

Már mult évi felolvasásomban is emlékeztem a felebaráti szeretet, a jószívűség, a jótekonyság azon példás nyilatkozványairól, melyet az ember Chinában észlel. Ez így van Singapooreban is, s mindenütt, a hova a chinai vándorol, s hozzá még valamennyien szorgalmatosak, munkaszeretők, takarékosak, s ami a fő, az ország törvényeit otthon is, másutt is tisztelik, felebbvalóiknak feltétlenül engedelmeskednek, s az ország nyelvét néhány hónap alatt mindenütt megtanulják, külön nemzetiséget sehol sem akarnak alapítani, az állampolgárokkal mindenütt a legnagyobb összhangzásban, testvéries egyetértésben s példás vallási türelemmel megvannak és boldogulnak.

Hosszabb ideig tartózkodván magában Chinában, úgy mindazon országokban megfordulván, hol a chinaiak nagyobb számban mint bevándorlók élnek, s összeköttetésben állván igen sok kitűnő chinai tudóssal s a társadalom minden rangu egyéniségeivel, azon eredményre jutottam, hogy a chinaiak ezen összhangzó magukviselete és életmódja a confucsiisták tanainak köszönhető s a confucsiisták érdeme.

Először láttam életemben confucsiista tem-

plomot Singapooreban, s mondhatom, igen mély benyomást tett reám. S ezen benyomás csak fokozódott, amint utóbb Chinában velök szorosabban megismerkedtem.

Nálunk még ma is a legtöbb iskolában azt tanítják, hogy Confucse vallása Chinában az uralkodó vallás, s hogy a császári család is a confucse valláshoz tartozik. Ebből természetesen egy szó sem igaz, mert mióta csak a budha vallás Chinába érkezett, az uralkodó család ezen vallás tibeti vagyis láma ritusához tartozik, s másodszor azért nem — mert confucse vallás nem is létezik, a confucismus egy philosophiai sekta, inkább társadalmi mint vallásos morál iránynyal, s állításom igazolásául szolgál már magában azon egyetlen egy tény is, hogy a legnevezetesebb confucisták is *vallásukra* nézve mind budhaisták, s rendesen járnak is — mint ilyenek — a budhaista templomokba.

A confucismus egy társadalmi szövetség, a társadalom moralis alapjának fenntartására s moralis alaponi fejlesztésére; éppen oly szövetség, mint például Amerikában az odd fellowk és templarius testvérek, s világszerte a skót és symbolikus kőművesek.

Ezeknek is valamennyinek vannak templomaik s vannak papjaik is, vagy legalább papforma tisztviselőik, de templomaikban egyáltalán semmi vallásos dolog sem történik, sőt vallás még vitatkozás vagy értekezés tárgya sem lehet.

Chinában s mindenütt, ahol chinaiak tömegesen laknak, az ugynevezett literátus osztály tartozik a confucismushoz, s lássuk, miből áll templomukban a cultus.

A singapoorei templom például egy igen szép, mondhatnám valóban nagyszerű, de minden a külső benyomásra számított cziczoma nélküli helyiség. Közepén egy tágas tér, s ezen áll *Csung jú Cső* vagyis Confucse igen szép márványszobra, mely inkább egy szerény és alázatos tudóshoz hasonlít, mint valami imperatorszerű istenséghez vagy drágakövekkel borított bálványhoz.

Köröskörül a templom lépcsőzetesen emelkedik fel, s minden ily lépcsőzeten véges-végig fehérmárvány táblák vannak felállítva s ezek mindegyikébe Confucse egy-egy bölcs mondása van aranybetűkkel bevésve s alatta a könyv és fejezet száma, melyben a mondás előfordul.

Ha az ember a templomba belép, mindig lát igen tisztességes külsejű embereket, kik figyelmesen olvassák a táblákat, elmélkednek a bölcs mondások fölött s felteszik magukban s megfogadják, hogy *azokat* követni is fogják az életben. Ebből áll az egész cultus.

Vannak ugyan a confucistáknak hivatalnokaik, vagy ha jobban tetszik — papjaik, ezeknek azonban egész hivatásuk abban áll, hogy a templomot rendben tartsák, a hívőket felvilágosítsák, s a minden templommal összeköttetésben levő confucse-iskolákat vezessék s a tanítványokat oktassák.

Igen nevezetes, hogy a leirt táblákon ilyenféle is olvashatók: szeresd felebarátodat, mint önnön magadat; bocsáss meg ellenségeidnek, mert nem tudják mit tesznek; küzdjétek le sziveitekben a nagyravágyás ördögeit; ne irigykedjétek senkire, ez a vétkek egyik legalávalóbb neme; fékezzétek meg szenvedélyeiteket mindig, ez nagy megnyugvást fog utóbb nyujtani; engedelmeskedjétek szüleiteknek, hogy hosszú életüek lehessetek a földön, mert soha sem lehet az boldog s hosszú életü, ki megvetve a természet törvényeit, szüleit nem tiszteli.

Olvashatni aztán ily bölcs közmondásfélét is: soha se keressétek tenger fenekén a gombostűt; higgyétek el, hogy igen szégyenelheti magát az oroszlán, ha haszontalan legyen után kapdos; az öreg ember olyan, mint a szabadba kitett gyertya, ha a szél fuvalma éri, sebesen elalszik, s szélcsendben addig pislog, míg magától csendesen kialszik; néha a vak tyúk is talál egy rizsszemet; beszéljétek mindig és mindenkiről illedelmesen, kimélettel és igazat, mert tudjátok meg, hogy a falaknak fülei vannak; járjatok mindig egyenes uton az életben, akkor nem félhettek semmitől sem.

Ezen idézetekből láthatjuk, hogy Mózes parancsolatai, Krisztus és apostolainak tanai, úgy nemzeti példabeszédeink már előttök több száz évvel megirattak Confucse által, még pedig szórul szóra. Ezen kapva-kapott néhány francia és német modern bölcsész, s azt okoskodta ki, hogy Mózes, Krisztus és apostolai Confucseéből merítették keresztény tanaik minden bölcsességét.

Az én nézetem szerint azonban korántsem következik mindebből, mintha mi, kik szinte azon magasztos és örökigazságon alapuló elveket követjük és tanítjuk, azokat szükségképpen Confucse könyveiből loptuk volna ki;

az én nézetem szerint az következik: hogy Confucse mondásai a józan ész, az örökigazság s az emberi jog és természet törvényeinek szavai, melyeket emelkedett lelkű, igaz szívű és józan eszű embernek magától is tudni és követni kell, akár keresztény, akár pogány, s akár hallotta azokat, akár nem.

Ha az ember figyelemmel tanulmányozta chinaiak közt, de különösen magában Chinában a confucsismust, igen sok és mély gondolkodásra vezérlő tanokat s ezekkel összekötött *tényeket* szemlélünk. Eddigelé kevésbé ismeretesek európai nyelven Confucse művei, az ismeretek alapját Pauthier munkája képezi még mindig, mely azonban hiányos és nagyon felületes. Jelenleg több angol szakavatott térítő hatalmasan működik Confucse iratainak hű fordításán. s így nemsokára meg fogjuk érni, hogy általuk a világ egyik legnagyobb bölcsének s az emberi nem egyik leggazdagabb fejének írott hagyományait tanulmányozhatjuk.

A szerint amit jelenleg is tudunk és látunk, Confucse sok helyen elismeri munkáiban, miként ő *érzi* ugyan, hogy istenség teremtette és kormányozta határtalan bölcseséggel a világegyetemet, de azért ő neki nincsen *ésszerű*

tiszta fogalma az Istenről, s úgy van meggyőződve, hogy halandó embernek nem is igen lehet észszerű fogalma az Istenről.

Azt mondja továbbá, hogy az ember feladata nem is lehet az, hogy bajlódjék sokat az istenségekkel, legyen az maga a természet, a mindenség, vagy bármely láthatlan és képzelhetlen fogalom, vagy mindig és mindenütt látható és nyilatkozó erő; az ember sokkal jobban megfelel rendeltetésének, ha tiszteli, szereti, vagy akár imádja azokat, kik magas érdemeiknél fogva az emberiség szeretetét és tiszteletét kiérdemelték.

Confucse szerint az ember kötelessége egyedül abból áll, hogy becsületes ember legyen, s hogy családját, barátjait és hazáját szeresse, s ezekkel szünet nélkül s egész életén át minden irányban jót tegyen.

A gyermeki szeretetet Confucse minden morális és társadalmi erények fölé helyezi, s a fensőbbek iránt tartozó engedelmesség elve minden iratait átlengi, s mintegy alapját képezi azon társadalomnak és kormánynak, melyet Confucse megalapítani óhajtott. A gyermek — azt mondja Confucse — engedelmeskedjék szeretettel szüleinek, a nő férjének, s az alattvaló fejedelmének. A függőség ezen el-

vét Confucse a társadalmi és politikai élet minden osztályaira és viszonyaira vonatkozólag kifejtette, s azok fölött szónoklatokat tartott országszerte, s utóbb mint a kormánynak tevékeny tagja, életbe is léptetett.

S minthogy még ma is, több mint 2300 év után, mélyen gyökerezve léteznek ezen elvek a népben, s egy több mint 350 millió lélekből álló birodalmat compact erőben, törhetlen egységben és összetartozóságban s ugyanazon conservatív államalkotó és államfenntartó kormányformával fenntartottak, ugy látszik, hogy Confucse tanai inkább bírnak a stabilitás feltételeivel, mint bármely más szabadelvű és modern kormányzási tanok. Annyi bizonyos, hogy a chinai népre tökéletesen kielégítő, s annyi szinte bizonyos, hogy a chinaiak tömeges bevándorlása valamely országba, ily ország államfenntartó elemeit erősíti, mert törvénytiszteletet, békességet, szorgalmat, takarékossgot, jótékonyságot, s a közmorál iránti érzéket visszamagával mindenüvé, mi által az állam alapját oly anyagi erővel támogatja, mely könnyen szolgálhat aztán szellemi czélok kiindulási pontjául.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NYOMATOTT

ÖZV. SAUERVEIN GÉZÁNÉNÁL.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

